

Köhler, Piotr

Józef Jundziłł (1794-1877) : materiały do biografii

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 49/1, 83-118

2004

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Piotr Köhler

Muzeum Botaniczne i Pracownia
Historii Botaniki im. J. Dyakowskiej UJ
Kraków

JÓZEF JUNDZIŁŁ (1794–1877). MATERIAŁY DO BIOGRAFII

Półwiecze 1781–1832, w ciągu którego uprawiano nauki przyrodnicze na Uniwersytecie Wileńskim, jest niezmiernie interesującym okresem w dziejach nauki polskiej. Objęcie katedry historii naturalnej w 1781 r. przez Jeana Emmanuela Giliberta (1741–1814), Francuza wykształconego w Montpellier i w Collège de Médecine w Lyonie, stało się początkiem istnienia wileńskiego ośrodka botanicznego. Nowoczesny program badawczy tego uczonego realizowany był przez jego sukcesorów w katedrze historii naturalnej, a następnie, od 1803 r. – już w samodzielnej katedrze botaniki¹. Ostatnim profesorem przed zamknięciem Uniwersytetu w 1832 roku był Józef Jundziłł (1794–1877), uczonego obecnie trochę zapoznany, pozostający w cieniu poprzednika – ks. Stanisława Bonifacego Jundziłła (1761–1847).

Na dokumenty związane z J. Jundziłłem natknąłem się podczas opracowywania jego zielnika². Już nieliczne zebrane wtedy materiały pozwalały na zrewidowanie wielu błędnych opinii, jakie można spotkać w literaturze na temat tego uczonego i jego pracy, np. tak kuriozalnych, jak ta: „Doceniając znaczenie żmudnych szczegółowych opracowań Józefa Jundziłła stwierdzić wszelako wypada, że był on w nauce tylko wiernym kontynuatorem Stanisława Bonifacego

[Jundziła], którego dorobek, podobnie jak i innych specjalistów z tej dziedziny, opanował w sposób doskonały. Być może właśnie ta erudycja przeszkodziła mu mocniej błysnąć własnym światłem. [...] Chociaż twórczość naukowa Józefa Jundziła miała charakter mało oryginalny, raczej naśladowczy, to jednak nie sposób nie doceniać jej znaczenia dla rozwoju nauki na Litwie i w Polsce”³.

Poniżej zamieszczone materiały do jego biografii mają na celu sprostowanie błędnych lub nieścisłych informacji dotyczących życia tego uczonego i dodanie nieznanych dotychczas faktów⁴. Jest to również próba oceny dorobku J. Jundziła zarówno na tle epoki, w której żył, jak i znaczenia jego osiągnięć dla współczesnej botaniki. W niniejszej pracy zestawilem ponadto wszystkie informacje, jakie zdołałem zebrać o tym przyrodniku podczas kilkuletnich badań oraz w ciągu bardzo krótkiego pobytu w Wilnie w 1992 r. Są tu więc, poza kalendarium również bibliografia prac J. Jundziła, wybrana bibliografia prac o J. Jundzille, dane o jego zielnikach, bibliotece, rękopisach i portretach. Trzeba jednakże zaznaczyć, że są one ciągle niepełne.

KALENDARIUM

1794 – 6 I – Józef Jundziłł urodził się w Hormanach, w parafii Ejszyszki, w powiecie Lida, w województwie wileńskim⁵. Urodził się w jeszcze niepodległej Rzeczypospolitej, przed ostatnim rozbiorem. Dlatego też informacje podawane przez niektórych, jakoby miało to miejsce w guberni wileńskiej, są całkowicie błędne. Rodzicami jego byli: Dominik (syn Mariana), komisarz cywilno-wojskowy powiatu ejszyskiego, i Agata ze Stempnowskich Bruckich. O rodzeństwie Józefa niewiele wiadomo: Kazimierz był jego młodszym bratem.

1796 – Rodzina Jundziłów przeniosła się do zaścianka Łobowszczyzna w Nowokuńcach.

1802 – Jundziłowie przenieśli się do Ancun (parafia turgielska) w powiecie wileńskim.

1804 – Józef Jundziłł rozpoczął naukę w szkole bazylianów w Borunach w powiecie oszmiańskim.

1808 – w jesieni tego roku miało miejsce pierwsze spotkanie z ks. Stanisławem Bonifacym Jundziłem, który zaproponował, by Józef uczył się w szkole w Wilnie. Brak funduszy sprawił, że J. Jundziłł jeszcze dwa lata uczęszczał do szkoły w Borunach.

1810 – S. B. Jundziłł ponowił swą propozycję opieki i pomocy w dalszej edukacji J. Jundziła. **1 IX** – Józef Jundziłł rozpoczął naukę w klasie czwartej w Gimnazjum przy Cesarskim Uniwersytecie Wileńskim. Zamieszkał prawdopodobnie u S. B. Jundziła.

1811 – 14 VI – publiczne popisy uczniów Gimnazjum Wileńskiego, wśród występujących był Józef Jundziłł, uczeń IV klasy⁶. W roku szkolnym 1811/1812 uczęszczał do V klasy Gimnazjum Wileńskiego⁷.

1812 – 16 IX – Józef Jundziłł zapisał się na Uniwersytet Wileński⁸.

1813 – latem J. Jundziłł razem z Feliksem Drzewińskim⁹ (1788–ok. 1850) pod kierunkiem S. B. Jundziłła uporządkowali według systemu Abrahama Gottloba Wenera (1749–1816) kolekcję złożoną z 12 643 minerałów zmarłego w tym roku Romana Symonowicza (1768–1813) i sporządzili jej inwentarz¹⁰. **13 IX** – Józef Jundziłł wpisał się na drugi rok studiów. Jako adres zamieszkania podał Ogród Botaniczny – mieszkał wtedy u S. B. Jundziłła, dyrektora ogrodu. U przełożonych miał opinię pilnego i przykładowego studenta¹¹. **5 XI** – uzyskał stopień kandydata filozofii¹². Mianowany został pomocnikiem przy Gabinetcie Historii Naturalnej i Ogrodzie Botanicznym Uniwersytetu Wileńskiego¹³.

1814 – 1 III – zaczął pełnić obowiązki pomocnika¹⁴. **18 X** – wpisał się na trzeci rok studiów. Nadal mieszkał u S. B. Jundziłła¹⁵.

1815 – 14 VI – Józef Jundziłł uzyskał stopień magistra filozofii na podstawie egzaminów z botaniki, chemii, fizyki, mineralogii i zoologii¹⁶.

1817 – 5 VI – złożył prośbę o zezwolenie na trzyletni wyjazd za granicę, prosił równocześnie, by zatrzymano dla niego etat w uniwersytecie wraz z pensją 300 rubli rocznie¹⁷. Prośba ta została przekazana kuratorowi Wileńskiego Okręgu Szkolnego ks. Adamowi Czartoryskiemu (1770–1861)¹⁸. Władze uniwersyteckie zgodziły się na tę podróż, początkowo przyznały mu na nią nawet 900 rubli, jednakże, ponieważ była ona finansowana również przez S. B. Jundziłła, całą dotację cofnęły¹⁹. Wyjazd ten zaplanowany został przez S. B. Jundziłła, który przygotował specjalną „Instrukcję”²⁰. J. Jundziłł został zobowiązany do wysłuchania u wybitnych specjalistów wykładów zarówno ogólnych, jak i szczegółowych. Powinien był także zwrócić uwagę na organizację ogrodów botanicznych i zbiorów, ich układ systematyczny i techniczne rozwiązania²¹. Około **1 VIII** – Józef Jundziłł wyjechał na trzy lata za granicę²². Ze swej podróży przysyłał sprawozdania, na podstawie których można obecnie odtworzyć dość dokładnie, gdzie był, co zobaczył i jakich wykładów słuchał²³. Wyjechawszy z Wilna, przez Kowno, Jurborg i Tylżę dotarł do Królewca, gdzie zwiedził tamtejszy ogród botaniczny, który – według jego opisu – był dwa razy większy od wileńskiego, kolekcje liczyły 7000 roślin, a każdy z okazów zaopatrzony był w tabliczkę z informacją (musiało to wywrzeć na nim duże wrażenie, skoro to zanotował), były tam też trzy szklarnie. Po czterech dniach wyruszył dalej i przez Gdańsk dotarł do Berlina (29 VIII). **29 VIII–25 IX** – pobyt w Berlinie. Tu zwiedził Muzeum Zoologiczne i Mineralogiczne, Ogród Botaniczny w Schönebergu posiadający 11 szklarni i 12 000 roślin, oraz kolekcję porcelany. **25 IX–26 IV 1818** – pobyt w Halle. Z Berlina udał się do Halle, gdzie słuchał wykładów Kurta Sprengla (1766–1833)²⁴ z botaniki roślin zarodnikowych, anatomii roślin i karpologii.

Chodził z nim na wycieczki botaniczne, podczas których zbierał mchy, porosty i grzyby. W jednym z raportów uskarżał się, że nie może słuchać innych interesujących go wykładów, bo „studenci są teologami, prawnikami i medykami i kursa się nie odbywają, sam jeden słucham botaniki tylko!”²⁵. Korzystając z wolnego czasu uczył się języka angielskiego i niemieckiego, czytał dzieła pożyczone od K. Sprengla oraz zwiedzał tamtejszy ogród botaniczny. Według słów J. Jundziłła ogród miał 18 morgów, ale tylko 25% powierzchni zagospodarowano, reszta zaś „dziczyzną zarosła”, były tam też cztery szklarnie porostów i mchów, w których organizmy te utrzymywano na korze, jedna oranżeria i szklarnia roślin strefy umiarkowanej. Po opuszczeniu Halle udał się do Dreżna.

1818 – 26 IV–22 V – Dreżno. W Dreżnie zwiedził zbiory minerałów i zwierząt w Zwingerze, Zielony Skarbiec, galerię obrazów, bibliotekę i zbiory antyków. Dreżdeński Ogród Botaniczny zachwyił go kolekcjami roślin tropikalnych (m.in. z rodzajów *Pandanus*, *Protea*, *Zamia*). Natomiast raczej przeciwnie odczucia wzbudził sposób uprawiania tych roślin: zamiast na korze dębu – na nawozie końskim, co powodowało straszliwy odór. Ogrody w niedalekim Pillnitz były w tym czasie niedostępne z powodu obecności króla. **22 V–8 VIII** – Freiberg. Tu przez dwa miesiące studiował mineralogię. Zwiedził też pobliskie kopalnie srebra. W przesłanym raporcie opisał stosowany tam proces oddzielania srebra. Następnie udał się do Lauchhammer, gdzie zwiedził hutę żelaza, po czym wrócił do Dreżna. **7 IX** – Opuścił Dreżno i przez Altenburg udał się do Jeny, gdzie zwiedził ogród botaniczny, zbiór mineralogiczny, zoologiczny i anatomiczny oraz bibliotekę, **23 IX** – został przyjęty do tamtejszego Towarzystwa Mineralogicznego²⁶. Następnie przez Weimar, gdzie zwiedził ogród botaniczny w Belvederze z jego licznymi szklarniami z rzadkimi roślinami i bibliotekę liczącą 100 000 woluminów, Sondershausen²⁷ (zwierzyniec), Nordhausen (fabryki kwasu siarkowego i solnego), Walkenried (ruiny kościoła), Lauterberg, Königshütte (huta żelaza), Andreasberg, Silberhütte (kopalnie i huty), najwyższy szczyt Gór Harzu – Brocken, Schäckermülle (fabryka kwasu siarkowego), Jarne²⁸, Elend, Mandalhalz, Neue- und Rottenhütte (huty żelaza), Elbingerode (kopalnie żelaza), Rübeland (grota Baumanna w marmurach, huty żelaza), Ilsenberg, Becker, Goslar, Klaustal (kopalnia, gabinet medali górniczych), Osterode, przybył około 30 października do Getynki. Ok. **30 X 1818–22 IV 1819** – Getynka (Göttingen). W Getyndze słuchał wykładów z historii naturalnej i anatomii porównawczej zwierząt Johanna Friedricha Blumenbacha (1752–1840)²⁹, jednego ze współtwórców antropologii – Konrada Johanna Martina Langenbecka (1776–1851)³⁰ – z anatomii człowieka, a z botaniki roślin niższych – Heinricha Adolfa Schradera (1767–1836)³¹, od 1811 r. dyrektora tamtejszego Ogródu Botanicznego, systematyka roślin, autora dzieła *Flora germanica* (1806). Uczył się nadal języka angielskiego. Zwiedził tamtejsze muzeum uniwersyteckie, zbiór ubiorów ludów południowych przywieziony przez Forsterów z II wyprawy J. Cooka

odbytej w latach 1772–1775 dookoła świata, zbiór zoologiczny, muzeum anatomiczne F. Blumenbacha, oraz ogród botaniczny, który wydał mu się „dość szczupły, budowli jednakże do utrzymywania roślin miał dosyć”. Getyngę opuścił 22 kwietnia i przez Kassel (25 IV, muzeum), Frankfurt nad Menem (28 IV, ogród botaniczny) udał się do Moguncji, skąd Renem dopłynął do Neuwied (1 V, muzeum książęce); stamtąd przez Bonn, Kolonię (ogród botaniczny, galerie obrazów, katedra), Nimwegen, Utrecht do Amsterdamu (7 V), gdzie oglądał zbiory tamtejszych towarzystw, galerię obrazów, szkołę morską i ogród botaniczny. W Haarlemie był 17 maja i zwiedził zbiory zoologiczne tamtejszego Towarzystwa Naukowego, którymi opiekował się od 1777 r. Martin van Marum (1750–1837), muzeum Teylera³² i ogród botaniczny „bogaty szczególnie w rośliny tłuste”³³ ułożony według systemu Linneusza. Haarlem opuścił 19 maja i przez Lejdę (ogród botaniczny założony przez Clusiusa, muzeum uniwersyteckie), Hagę (25 V) dotarł do Rotterdamu, skąd 27 maja na pokładzie statku „Favorite” przepłynął Kanał La Manche i 1 czerwca przybył do Londynu.

1819 – 1 VI–3 VII – Londyn. W Londynie zwiedził kolekcję zoologiczną w Tower, zbrojownię, arsenał, Muzeum Brytyjskie, Bibliotekę Brytyjską, zbiory mineralogiczne i Ogrody Botaniczne w Kew (przesłał opis budowy tamtejszych nowoczesnych szklarni), ogrody różnych firm ogrodniczych, rolniczych, towarzystwa farmaceutycznego i liczne prywatne; pisał: „nasion ilem mógł i to z rzadszych roślin znaczną partycją zakupiłem, które przesłałem pod adresem Xiędza Jundziłła razem z książkami [... które] z Paryża do Uniwersytetu poszły”. Po opuszczeniu Londynu, przez Dover i Calais udał się do Paryża, gdzie przybył 8 lipca.

1819 – 8 VII–26 IX 1820 – Paryż. Tu, razem z F. Drzewińskim, z którym przed siedmiu laty układał zbiór mineralogiczny w Wilnie, zakupił okazy minerałów za 300 rubli srebrem³⁴. W czasie wakacji uczęszczał do paryskiego Ogrodu Botanicznego, by zapoznać się z „metodą” (systemem naturalnym) de Jussieu. Następnie razem z Walerianem Górskim (1790–1874)³⁵, również – jak J. Jundziłł – stypendystą Uniwersytetu Wileńskiego, udał się na południe Francji: Fontainebleau, Châlous sur Saône, Lyon, Ste Etienne, Annonay, Avignon, Marsylia, Nimes, Montpellier, Celte (tu W. Górski został), następnie Kanałem Langwedockim przez Tuluzę, Limoges i Orlean powrócił do Paryża. Tam w semestrze zimowym słuchał w Szkole Górniczej (École des Mines) i w uniwersytecie wykładów z chemii, fizyki, mineralogii i anatomii porównawczej kręgowców takich uczonych, jak André Jean François Marié Brochant de Villiers (1772–1840)³⁶ i Alexandre Brongniart (1770–1847)³⁷, w semestrze wiosennym natomiast – botaniki ogólnej René Louiche-Desfontaines (1750–1833)³⁸, zoologii ssaków i ptaków Etienne Geoffroy St. Hilaire’a (1772–1844), zoologii bezkręgowców Pierre’a-André’a Latreille’a (1762–1833)³⁹ i ogrodowych roślin uprawnych André’a Thouina (1747–1823)⁴⁰.

1820 – 26 IX – Opuścił Paryż i przez Nancy, Strasburg (ogród botaniczny), Karlsruhe, Mannheim, Heidelberg, Würzburg, Bamberg udał się do Lipska, gdzie został przyjęty do tamtejszego Towarzystwa Przyrodników (**24 X**)⁴¹. Następnie przez Drezno, Berlin, Warszawę powrócił na początku grudnia do Wilna. **13 XII** – po powrocie z zagranicy zaczął pełnić swe obowiązki w Uniwersytecie Wileńskim⁴².

1821 – 5 II – S. B. Jundziłł przesłał do Oddziału Nauk Matematyczno-Fizycznych Cesarskiego Uniwersytetu Wileńskiego pismo zawierające projekt cztero-miesięcznej podróży Józefa Jundziłła po guberni wileńskiej wraz z prośbą o wyasygnowanie na ten cel 300 rubli w srebrze⁴³. Wyprawa doszła do skutku, wziął w niej udział oprócz J. Jundziłła również Jan Krynicki (1797–1838), wówczas student Uniwersytetu, w późniejszych latach profesor mineralogii, a następnie zoologii w Uniwersytecie Charkowskim. J. Jundziłł przesyłał z tej wyprawy raporty⁴⁴, które następnie wydał⁴⁵, stąd kalendarium badań jest dobrze znane i zostało opublikowane jeszcze w okresie międzywojennym przez B. Hryniewieckiego⁴⁶. Poniżej podaję kalendarium tej podróży uzupełnione informacjami uzyskanymi z zielnika J. Jundziłła⁴⁷: **9 V** – Wilno, góra Szeszkinia, Zameczek, **10 V** – Zameczek, rzeczka Suderwa, **11 V** – Zameczek, Mazuryszki, po drodze zwiedzili okoliczne błota, **13 V** – Dukszty, Rustyniany, Elnokumpie, **15–18 V** – Kiernow, **18–21 V** – Czabiszki, **21 V** – z Czabiszek przez Dirkszany [Dyrkszany], Puszcę Giegużyńską do Krywicz, **22 V** – po południu przeszli przez Podejgi, Sontoki, rzekę Świętą i dotarli do Janowa, **23 V** – Janów, **24–27 V** – z Janowa poszli do Puszczy Wieprzowskiej, zwiedzili obie strony gościńca wilkomierskiego i Upniki, **28 V** – powrócili do Janowa, w ciągu najbliższego tygodnia urządzili jeszcze kilka wycieczek w okolice tego miasta, nad Wilię, do Puszczy Wieprzowskiej, nad Łokię i do majątku Szyły, **5–6 VI** – z Janowa wyruszyli do Borcian, skąd udali się do Puszczy Kormiałowskiej do miejsca zwanego Żurawi Rojst, **7 VI** – Kormiałów, **8 VI** – wieczorem dotarli do Kowna, **9–23 VI** – Kowno, Niemen aż do ujścia Niewiaży, Niewiaża, lewy brzeg Wilii do Pożajścia, **23–25 VI** – nad Niewiażą, Romanie, **26–28 VI** – Bobty, **29 VI** – z Bobtów przez Łabunów do Kiejdan, prawym brzegiem Niewiaży przez Polebski Dwór do wsi Budy, **30 VI–1 VII** – lasy wokół wsi Budy, **2 VII** – Wilkija, pagórki nad Niemnem w kierunku Koronowa i Średnika, **6 VII** – z Wilkiji brzegiem Niemna do ujścia Dubissy, **7–9 VII** – okolice nad Dubissą do Ejragoły, dokąd przybyli 9 lipca wieczorem, **10–12 VII** – okolice Ejragoły, brzegi Dubissy do Dawgod, skąd przez Żejmagołę udali się do Rossień, **14 VII** – z Rossień przeszli do Bebirwia, **15 VI** – Bebirwie, **16 VII** – przez Bardze udali się do Średnika, **18–21 VII** – zwiedzili okolice między Średnikiem a Jurborgiem, **22 VII** – przybyli do Jurborga, **23–26 VII** – zbadali okolice Jurborga i tereny od Jurborga do granicy pruskiej oraz wieś Doyny w kierunku Rossień, **27–29 VII** – okolice od Jurborga ku Taurogom, błota zwane Łaukiesami koło karczmy w Stołbowie, **30 VII–3 VIII** – okolice Taurog, Karopole, Botoki, **3 VIII** – z Botok nad rzeką Jurą do Szwekszni, **5–7 VIII** – lasy wokół Szwekszni, **7 VIII** – z Szwekszni do Retowa,

8–9 VIII – rozległe błota za wsią Jankajcie, **10 VIII** – z Retowa przez Płungiany, Korciany do Kretyngi, **11 VIII** – w Kretyndze przejrżeli zielnik ks. Jerzego Pabreża (1771–1849)⁴⁸ złożony z roślin zebranych w okolicach Kościan i Kretyngi, następnie udali się do Połagi położonej nad Bałtykiem, **12 VIII** – Połaga, badali tereny w stronę Kretyngi, brzeg morza i błota nadmorskie, **15–18 VIII** – Połaga i okolice: lasy i łąki ku Lipawie aż do wsi Szwentanniki, góra Biruta w pobliżu drogi w kierunku Kłajpedy, góra Kalkiczys, **19 VIII** – z Połagi przez Szwentanniki do wsi Papa i nad jezioro Papa, **20 VIII** – Papa, Kucza, Grusławki, Sałanty, **22 VIII** – Sałanty, Barszczyce, **23 VIII** – Kalwaria koło Wiekszni, **24 VIII** – Wieksznie, brzegi Windawy (Wenty), **25 VIII** – Wieksznie, **26 VIII** – Wieksznie, w kierunku wsi Purwiany, **27 VIII** – wieczorem dotarli do Popielan, **28–29 VIII** – góra na lewym brzegu Windawy (Wenty), **30 VIII** – Krupie, Żagory, Mitawa – tu zwiedzili muzeum miejskie, ogrody barona Offenbacha i aptekarza Zygyry. Następnie udali się do Rygi, gdzie zwiedzili ogrody tamtejszych firm ogrodniczych i muzeum miejskie. **6 IX** – z Rygi, już bez zatrzymywania, przez Mitawę, Żagory, Szawle, Kiejdany i Kowno (**12 IX** – ponownie tu herbozowali), powrócili **13 IX** do Wilna. Podczas tej ekspedycji J. Jundziłł zebrał okazy około 700 gatunków roślin⁴⁹. Poczynił również pewne notatki dotyczące budowy geologicznej odwiedzanych terenów⁵⁰. Po powrocie J. Jundziłł rozpoczął układanie zielnika roślin rosnących w wileńskim Ogrodzie Botanicznym i pod koniec roku kolekcja ta liczyła już prawie 2000 gatunków⁵¹.

1822 – zbierał owady. W jego zielniku zachował się „Spis Owadów w roku 1822 zebranych” liczący 17 pozycji⁵².

1823 – **V** lub **VI** – Stanisław Bonifacy Jundziłł powiadomił Radę Uniwersytetu, że nie może dłużej wykładać. Rada Uniwersytetu zgodziła się z jego propozycją, by magister Józef Jundziłł zastąpił go tymczasowo w wykładach botaniki i zoologii⁵³. **19 VI** – Józef Jundziłł był w Szczorsach z wizytą u hr. Adama Chreptowicza⁵⁴ (1768–1846), filantropa i mecenas, wizytatora szkół z ramienia Uniwersytetu Wileńskiego, członka komisji sądowo-edukacyjnej. A. Chreptowicz miał w Szczorsach bibliotekę liczącą około 15 000 woluminów, dokąd chętnie zapraszał profesorów i początkujących badaczy. Przesyłał również rośliny do wileńskiego Ogrodu Botanicznego. Podczas wizyty gospodarz ofiarował J. Jundziłłowi trzynomowe dzieło P. G. Pallasza *Reise durch verschiedene Provinzen des Russischen Reichs*⁵⁵. **31 VII** – Kurator Wileńskiego Okręgu Szkolnego ks. Adam Czartoryski polecił, by dotychczasową katedrę S. B. Jundziłła rozdzielić, a wykłady botaniki powierzyć Willibaldowi Besserowi (1784–1814), nauczycielowi historii naturalnej w Liceum Krzemienieckim (z pensją 1000 rubli rocznie). W sprawie tej prowadzono z tym przyrodnikiem pertraktacje. Natomiast do jego przyjazdu do Wilna i objęcia posady, tymczasowo botanikę miał wykładać Józef Jundziłł, a zoologię Fortunat Jurewicz (ok. 1801–1828)⁵⁶. **VIII** – Józef Jundziłł zbierał rośliny w Zwierzyńcu – przedmieściu Wilna. **9 IX** – Na posiedzeniu

Rady Uniwersytetu zastosowano się do polecenia kuratora, ks. A. Czartoryskiego, i rozdzielono wykłady botaniki i zoologii. Równocześnie wykłady pierwszej z nich powierzono Józefowi Jundziłłowi: powinny być odbywać się przez trzy godziny w tygodniu za co miał otrzymywać 400 rubli rocznie⁵⁷. Z zachowanych dokumentów wynika, że J. Jundziłł zaczął wykładać botanikę w roku akademickim 1823/1824, jego pensja wynosiła wtedy jedynie 300 rubli rocznie⁵⁸. Ogrodem botanicznym nadal kierował Stanisław Bonifacy Jundziłł. Wkrótce J. Jundziłł przedstawił konspekt swoich wykładów wraz ze spisem używanej literatury⁵⁹. Wynika z niego, że podejmował w nich zagadnienia m. in. z takich dziedzin ówczesnej wiedzy o roślinach jak: anatomia („phytotomya”), fizjologia, terminologia botaniczna, taksonomia, morfologia („phytographia”) i geografia roślin. Wykłady z anatomii opierał na nowoczesnych pracach Sprengla⁶⁰, Brisseu Mirbela⁶¹ i Kiesera⁶². Do wykładów z fizjologii roślin posługiwał się, niestety, starszymi nieco dziełami m. in. Senebiera⁶³, Duhamela du Monceau’a⁶⁴, de Saussure’a⁶⁵ i Keitha⁶⁶, reprezentującymi chemiczne podejście do fizjologii i stan wiedzy z końca XVIII w. Przy wykładaniu terminologii botanicznej, taksonomii i morfologii używał prac Linneusza⁶⁷, Willdenowa⁶⁸, De Candolle’a⁶⁹, Adansona⁷⁰, Tourneforta⁷¹ i de Jussieu⁷². Przy omawianiu zagadnień z geografii roślin używał pracy Linneusza⁷³ oraz klasycznego, fundamentalnego dzieła Humboldta i Bonplanda⁷⁴.

1824 – 31 III – Rada Oddziału Nauk Fizycznych i Matematycznych Uniwersytetu Wileńskiego mianowała Józefa Jundziłła wykładowcą mineralogii od 1 IX z pensją 500 rubli rocznie⁷⁵. Za wyborem tym mocno obstawał S. B. Jundziłł twierdząc, że tylko J. Jundziłł się do tego nadaje⁷⁶. **5 VI** – Rada Oddziału Nauk Matematycznych i Fizycznych Uniwersytetu Wileńskiego na posiedzeniu w dniu 5 czerwca postanowiła, w ślad za nominacją z dnia 31 marca tego roku, dodać do obowiązków J. Jundziłła wykład z mineralogii w wymiarze trzech godzin tygodniowo, oraz nadzór nad Gabinetem Mineralogicznym i układanie zbiorów tegoż Gabinetu⁷⁷. Zwiększeniu obowiązków miało towarzyszyć podniesienie wynagrodzenia o 500 rubli.

W roku akademickim **1824/1825** Józef Jundziłł wykładał mineralogię. Według Garbowskiej „J. Jundziłł ograniczył się przede wszystkim do wyłożenia oryktognozji. Omawiał układy mineralogiczne Wernera, Haüy’a i Berzeliusa oraz cechy minerałów, zwracając głównie uwagę na ich właściwości zewnętrzne. Opisywał też wszystkie minerały, stosując klasyfikację Wernera. Zwracał przy tym uwagę na ich właściwości, zastosowanie w życiu oraz metody wydobywania rud i otrzymywania z nich niektórych metali. Swe wykłady z oryktognozji poprzedzał wstępem, w którym podawał podział historii naturalnej, różne teorie powstawania Ziemi (Buffona, Jeana André Deluca, Huttona, Johna Fredericka Herschela, Scipiona Breislaka, Wernera, Humboldta i in.) oraz zasady stratygrafii Wernera. J. Jundziłł wyniósł z uczelni i studiów zagranicznych gruntowną

wiedzę przyrodniczą, w tym i geologiczną. Geologia jednak nie budziła jego żywego zainteresowania. Wykład jego był bardzo tradycyjny, chyba najmniej wszechstronny w okresie istnienia mineralogii w Uniwersytecie. Zdaniem W. Pelikana był złym wykładowcą⁷⁸. Ten sąd wydaje się odosobniony i nieobiektywny. Zawał go bowiem Waclaw Pelikan (1790–1837)⁷⁹ w liście do A. Czartoryskiego, w piśmie tym przytacza raczej plotki uniwersyteckie niż merytorycznie uzasadnione opinie („Dziekan Oddziału Fizycznego dawał się słyszeć z tem, że uczniowie chcą się skarżyć na to, że nie mogą nic korzystać z lekcji P. Józefa Jundziłła.”). Swej niechęci do J. Jundziłła dał też wyraz W. Pelikan w innym liście, przesłanym rektorowi Józefowi Twardowskiemu (1786–1840)⁸⁰: „Wiesz już Pan o śmierci Horodeckiego⁸¹. Dawanie Mineralogii w tym roku poruczył Uniwersytet Drzewińskiemu, a nadal podał Fakultet Józefa Jundziłła i tak wielki mu napisał panegiryk, że ten raczej za drwiny aniżeli za szczery może być uważany; była także do Rady prośba Bogatki⁸² o ten plac [tj. katedrę], którą Oddział niesłusznie, jak sądzę, odrzucił, bo Jundziłł nigdy przed Bogatką pierwszeństwa mieć nie może.”⁸³. Makarego Bogatkę i J. Jundziłła łączyła przyjaźń, a przynajmniej dobra znajomość, o czym może świadczyć dedykacja dla J. Jundziłła zachowana na egzemplarzu *Nomenklatury mineralów ...* M. Bogatki⁸⁴. **24 VIII** – zbierał rośliny w Popiszkach. **VIII** – J. Jundziłł otrzymał polecenie od rektora Uniwersytetu Wileńskiego zinwentaryzowania zbiorów mineralogicznych uniwersytetu⁸⁵, rozpoczął też przenoszenie Gabinetu Mineralogicznego do nowych pomieszczeń⁸⁶. **20 XI** – nowe obowiązki J. Jundziłła (oprócz botaniki, wykład z mineralogii) zatwierdził kurator⁸⁷.

1825 – na początku tego roku J. Jundziłł przejął od S. B. Jundziłła obowiązki kierowania wileńskim Ogrodem Botanicznym⁸⁸. **12 VI** – rektor Uniwersytetu Wileńskiego do dziekana Oddziału Nauk Fizycznych i Matematycznych tegoż uniwersytetu pisał: „Zdawałoby się pożytecznym, żeby kursa botaniki i mineralogii dotąd przez jedną osobę wykładane, były rozdzielone.”⁸⁹. **16 VI** – na posiedzeniu Rady Oddziału Nauk Fizycznych i Matematycznych zastosowano się do powyższej sugestii rektora⁹⁰. **17 VI** – Rada Uniwersytetu Wileńskiego nie mogąc zgodzić się na bardzo wygórowane warunki W. Bessera (zażądał 2000 rubli rocznie za prowadzenie wykładów i dyrekcję Ogrodu Botanicznego⁹¹) wybrała magistra Józefa Jundziłła adiunktem⁹², tym samym – kierownikiem katedry botaniki. **25 VI** – Rada Uniwersytetu uzyskała od Kuratora Wileńskiego Okręgu Szkolnego Nikołaja Nikołajewicza Nowosilcowa (1761–1836), pisemne zatwierdzenie nominacji J. Jundziłła na adiunkta⁹³. **28 VI** – J. Jundziłł został przyjęty do służby państwowej⁹⁴.

1826 – **XI–V 1827** – przez pół roku był egzaminatorem zoologii podczas egzaminów dorocznych i końcowych⁹⁵.

1826 – zbierał rośliny w Niemęczynie. W roku akademickim 1826/1827 J. Jundziłł wykładał botanikę w wymiarze 6 godzin tygodniowo i otrzymał 800 rubli rocznie pensji⁹⁶.

1827 – złożył Radzie Uniwersytetu Wileńskiego sporządzony przez siebie inwentarz zbiorów mineralogicznych rozpoczęty w 1824 r.⁹⁷. **7 VI** – J. Jundziłł złożył na ręce dziekana Oddziału Nauk Fizycznych i Matematycznych podanie do Rady Uniwersytetu o mianowanie go profesorem nadzwyczajnym⁹⁸. **3 VII** – Uniwersytet wystąpił do kuratora Wileńskiego Okręgu Szkolnego o zamianowanie J. Jundziłła profesorem nadzwyczajnym⁹⁹. Książę A. Czartoryski poparł to wystąpienie w liście do rosyjskiego ministra oświecenia narodowego¹⁰⁰. **29 VIII** – J. Jundziłł zbierał rośliny w Anteczewie i w Sadzawce.

1828 – **5 IX** – rektor Uniwersytetu Wileńskiego zalecił Oddziałowi Nauk Fizycznych i Matematycznych by przedstawił Radzie Uniwersytetu Józefa Jundziłła do mianowania na profesora zwyczajnego botaniki¹⁰¹. **7 XI** – Rada Uniwersytetu uzyskała pisemne zatwierdzenie przez M. Nowosilcowa tytułu Józefa Jundziłła¹⁰².

1829 – zbierał rośliny w Wilnie. W tym roku poślubił Ludwikę z Zawiszów (7 XI 1804–22 II 1880), córkę marszałka powiatu Zawilejskiego¹⁰³. Ich pierwsze dziecko, córka¹⁰⁴, urodziło się pod koniec 1830 r. lub w pierwszej połowie 1831 r.¹⁰⁵.

Na początku 1829 roku rektor W. Pelikan sprowadził z Krzemieńca Karola Witzela (?–1829) i wbrew J. Jundziłłowi mianował go ogrodnikiem z nieproporcjonalnie wysoką pensją 500 rubli rocznie. **IV** – w zaistniałej sytuacji pod koniec tego miesiąca J. Jundziłł ustąpił ze stanowiska dyrektora wileńskiego Ogrodu Botanicznego¹⁰⁶. Jego następcą został K. Witzel, który po kilku miesiącach urzędowania zmarł. Po nim dyrektorem mianowano Stanisława Batysa Gorskiego (1802–1864), botanika, entomologa, lekarza i farmaceutę, późniejszego adiunkta w Akademii Medyko-Chirurgicznej w Wilnie¹⁰⁷.

1830 – J. Jundziłł zbierał rośliny w Roskoszy i **V–VI** – w Wilnie. **V–IX** – druga wyprawa fizjograficzna J. Jundziłła. W towarzystwie Józefa Małeckiego, nauczyciela w Gimnazjum Wileńskim, i Hipolita Świącickiego, studenta uniwersytetu, miał badać gubernię mińską¹⁰⁸. Nie wiadomo czy wyprawa się odbyła: brak informacji o jej przebiegu, nie ma również roślin i minerałów zebranych w tym czasie¹⁰⁹. – **28 XII** – Józef Jundziłł za gorliwą pracę uzyskał godność Rady Kolegialnego w służbie państwowej¹¹⁰. W 1830 r. J. Jundziłł wydał florę Litwy pt.: *Opisanie roślin ...*¹¹¹. Wykorzystał w niej nie tylko własne materiały zielnikowe, lecz również zielniki swych poprzedników¹¹², a także ich publikacje. Botanik ten nie jest natomiast autorem przypisywanego mu przez Adamowicza słownika wyrazów botanicznych¹¹³.

1831 – zbierał rośliny w Wilnie, na Bekieszowej Górze koło Wilna i w Janowie.

1832 – Uniwersytet Wileński został zamknięty dekretem z dnia 1 maja cara Mikołaja I¹¹⁴. Józef Jundziłł był profesorem do samego końca istnienia tej uczelni: jego nazwisko odnaleźć można w spisie z 27 V 1832 r.¹¹⁵. Po zamknięciu Uniwersytetu Józef Jundziłł był jeszcze członkiem komisji do przejmowania akt Komisji Sądowych Edukacyjnych¹¹⁶. Władze carskie utworzyły Akademię Medyko-Chirurgiczną w Wilnie, jednakże J. Jundziłł nie podjął tam pracy¹¹⁷, ale

skorzystał z możliwości i przeszedł na emeryturę¹¹⁸. **17 VI** – zbierał rośliny w Werkach koło Wilna.

1832 – zbierał rośliny na Bekieszowej Górze, w Popławach, Werkach i w Wilnie. Po zamknięciu Uniwersytetu J. Jundziłł miał – według niektórych biografów – opuścić Wilno, udać się na wieś i zamieszkać w Ancunach, majątku dzierżawionym przez jego ojca¹¹⁹. Data ani rok wyjazdu nie są znane. Wśród zachowanych materiałów rękopiśmiennych i zielnikowych¹²⁰ brak danych o okazach zebranych w Ancunach, stąd można domniemywać, że do tego majątku wiejskiego mógł nie dotrzeć. Po przejściu na emeryturę nie zaprzestał jednak swej pracy badawczej i do końca życia zbierał rośliny w miejscowościach, w których aktualnie przebywał. Brak materiałów archiwalnych sprawia, że praktycznie nie jest możliwe podanie wszystkich dalszych faktów z życia J. Jundziłła. Jedynym śladem jego pobytu w różnych częściach Litwy są zebrane tam wtedy okazy zielnikowe z zanotowaną datą i miejscem zbioru. Z tego względu podaję poniżej listę tych miejscowości wraz z datami. **7 VII** – zbierał rośliny w Wincentowie.

1833 – 1 V – J. Jundziłł przekazał dwa swoje zielniki oraz część zielnika Jeana Emmanuela Giliberta Akademii Medyko-Chirurgicznej w Wilnie (łącznie 54 fascykuły); zostało to odnotowane w raporcie o stanie gabinetów Akademii Medyko-Chirurgicznej w 1834 r. następująco: "[...] od b. profesora Botaniki Jundziłła, podług osobnego złożonego przez niego i podpisanego katalogu przyjęto: a) podług systematu Linneusza ułożony z nadpisem „*Herbarium Linneanum*” zamknięty w 31 futerałach, b) drugi Herbarz w 17-tu futerałach skurzanych [*sic!*], składający się po większej części z zagranicznych roślin, jak sam p. Jundziłł w katalogu swoim wyznaje, bez żadnego porządku ułożony z tytułem „*Herbarium Tournefortianum*” i c) trzeci Herbarz pod tytułem „*Herbarium hortense*” w sześciu wiązkach tekturowych, zawierający rośliny nie tylko bez żadnego porządku, lecz z fałszywymi nazwiskami. Ten ostatni jest także częścią Herbarza ś.p. Giliberta, który [...] sami uczniowie zakładali”¹²¹. Przekazanie tych herbarzy związane było prawdopodobnie z planowanym opuszczeniem Wilna, co mogło nastąpić w lecie 1833 roku.

1833 – do 14 III 1835 – zbierał rośliny w Punżankach.

1835 – od 30 IV do 3 VIII 1836 – zbierał rośliny w Podborzu.

1837 – od 14 V do 19 IX – zbierał rośliny w Sobolewsczyźnie.

1839 – od 23 VII do 4 VII 1843 – zbierał rośliny w Bójkach. **15 X 1839** – urodził się w Wilnie jego syn Piotr Emanuel¹²²; być może J. Jundziłł w związku z tym spędził wraz z rodziną jesień w Wilnie.

1840 – 27 VIII – urodziła się córka Maria (może w Wilnie lub w Bójkach?). W następnych latach pomagała w pracy nad zielnikiem swemu ojcu. Po jego śmierci przekazała w 1884 lub 1885 roku za pośrednictwem Józefa Rostafińskiego (1850–1928) herbarium – Akademii Umiejętności, a bibliotekę – Akademii Umiejętności i Uniwersytetowi Jagiellońskiemu¹²³.

1843 – J. Jundziłł opublikował w Wilnie pierwszą część *Historyi naturalnej dla dzieci*¹²⁴, o której Adamowicz pisał jako o „mylnie przez niektórych za tłumaczenie uważanej, gdyż tekst jest zupełnie oryginalny”¹²⁵.

1844 – wydane zostały następne części *Historyi naturalnej dla dzieci*: II, III i IV, a może również V i VI¹²⁶.

1845 – do **8 III 1857** – zbierał rośliny w Teodoryszkach.

1849 – **31 VIII** – zbierał rośliny w Ponarach.

1856 – **27 VI** – zbierał rośliny w Wilnie; czyżby wrócił tam wcześniej niż biografowie podawali?

1857 – **1 IV** – zbierał rośliny w Bystrzycy. Prawdopodobnie w lecie tego roku powrócił do Wilna. Po powrocie potajemnie wykładał botanikę¹²⁷. Wiele czasu poświęcał również nomenklaturze botanicznej, głównie pochodzeniu i tworzeniu terminów botanicznych i nazw gatunków i wyższych jednostek systematycznych roślin i grzybów¹²⁸. Śladem tego są notatki na egzemplarzach książek pochodzących z jego biblioteki¹²⁹. Praca ta związana była prawdopodobnie z projektowanym wydaniem poprawionej i uzupełnionej flory Litwy jego autorstwa.

13 VII – zbierał rośliny na Zakrecie w Wilnie.

1858 – **24 VI** – zbierał rośliny w Wilnie. **VII** – zbierał rośliny w Wilnie i w Wilejce.

1859 – **V** – zbierał rośliny w Wilnie, może nawet na tamtejszym cmentarzu św. Rafała. **14 V**, **2 VI**, **15 X** – zbierał rośliny w Zwierzyńcu koło Wilna.

1860 – zbierał rośliny „pod Wiliom”¹³⁰. **21 VI**, **VIII** – zbierał rośliny w Zwierzyńcu.

1861 – **18 V** – zbierał rośliny na Bekieszowej Górze koło Wilna.

1865 – **1 VII** – zbierał rośliny „pod Wiliom”. **30 VI**, **18 VII**, **20 X** – zbierał rośliny w Wilnie.

1868 – **VII** – zbierał rośliny w Wilnie.

1869 – **25 V**, **14 VI**, **8 VII**, **12 VII** – zbierał rośliny w Wilnie.

1871 – **VIII** – zbierał rośliny w Wilnie.

1872 – **1 VI** – zbierał rośliny w Wilnie. **VIII** – zbierał rośliny w Korejwianach.

1873 – **VI** – zbierał rośliny w Wilnie.

Pod koniec życia wzrok tak bardzo pogorszył się Józefowi Jundziłłowi, że podczas dalekich wycieczek za miasto nie mógł już widzieć roślin, tym bardziej nie mógł już ich badać pod mikroskopem¹³¹.

1876 – zbierał rośliny w Korejwianach (być może nie osobiście).

Na rok przed śmiercią, choć już z trudnością i z obcą pomocą, miał jeszcze zbierać materiały i robić notatki do projektowanej *Historii botaniki w Polsce*¹³².

1877 – **5 IV** – umiera Józef Jundziłł. Pochowany został na Cmentarzu Bernardyńskim w Wilnie¹³³. Jego miejsce pochówku upamiętnia tombowy nagrobek z czarnego granitu z leżącym na wierzchu czarnym, granitowym krzyżem. Napis od strony alejki głosi: „Śp. Józef Jundziłł / Professor Botaniki / w Uniwersytecie Wileńskim / ur. 25 Grud. r. 1794. zm. 21 Mar. r. 1877”¹³⁴. Trzy lata później w grobie tym pochowana została również jego żona Ludwika z Zawiszów (7 XI 1804–22 II 1880)¹³⁵.

BIBLIOGRAFIA PRAC JÓZEFA JUNDZIŁŁA

1. J. J u n d z i ł ł : *Raport Pana Józefa Jundziłła do fakultetu fizyczno-matematycznego w Uniwersytecie Imperatorskim wileńskim, przysłany z podróży botanicznej po gubernii wileńskiej*. „Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński” 1821 t. II nr III s. 438–446.
2. J. J u n d z i ł ł : *Dołączamy tu rejestr części herbarza roślin skrytopłciowych znalezionych w okolicach Wilna w r. 1821 i 1822*. „Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński” 1822 t. II nr IV s. 653–654.
3. J. J u n d z i ł ł : *Rośliny skrytopłciowe postrzeżone w okolicach Wilna na początku wiosny 1821*. „Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński” 1822 t. II nr III s. 436–437.
4. J. J u n d z i ł ł : *Trzy późniejsze raporta Pana Józefa Jundziłła do fakultetu fizyczno-matematycznego w Uniwersytecie Imperatorskim wileńskim, przysłane z podróży botanicznej po gubernii wileńskiej*. „Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński” 1822 t. II nr IV s. 574–587.
5. J. J u n d z i ł ł : *Opisanie roślin w Litwie, na Wołyniu, Podolu i Ukrainie dziko rosnących, iako i oswoionych podług wydania szesnastego układu roślin Linneusza*. Wilno 1830, Józef Zawadzki własnym nakładem, ss. XII + 583.
6. [J. J u n d z i ł ł :] *Historia naturalna dla dzieci. Podług Atlasu powszechnego nauk P. Duval, Kawalera Legii Honorowej, Profesora Historii, Geografii, Sztuk Pięknych etc. Z rycinami litografowanemi*. Wilno 1843–1844, wydał Józef Oziębłowski. cz. I. 1843, ss. 84, tab. 30; cz. II. Płazy, Ryby i Ślimaki. 1844, ss. 92, tab. 17; cz. III i IV, ss. 232, tab. 14; cz. V i VI, ss. 184¹³⁶.
7. J. J u n d z i ł ł : *Historia życia mojego i ludzi z którymi żyłem*. W: B. H r y n i e w i e c k i : *Tentamen florum Lithuaniae. Zarys flory Litwy*. „Archiwum Nauk Biologicznych Towarzystwa Naukowego Warszawskiego” 1933 t. IV s. 310–315.
8. J. J u n d z i ł ł : *Atlas roślin lekarskich* [rękopis?]. Przechowywany był w Muzeum Zakładu Farmakognozji i Hodowli Roślin Lekarskich Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie¹³⁷, w czasie II wojny światowej został zniszczony¹³⁸.

ZIELNIKI

Józef Jundziłł gromadził zielniki przez całe życie. Efektem tej pracy są co najmniej trzy herbaria. Dwa z nich – „*Herbarium Tournefortianum*” i „*Herbarium Linneanum*” liczące łącznie 48 tomów (liczba arkuszy nieznana)¹³⁹ – ofiarował

1 maja 1833 roku Akademii Medyko-Chirurgicznej w Wilnie. Po jej zamknięciu zostały przewiezione na początku 1841 roku do tworzonego wtedy w Kijowie Uniwersytetu św. Włodzimierza¹⁴⁰. Znajdują się obecnie w Instytucie Botaniki im. N. G. Cholodnego Ukraińskiej Narodowej Akademii Nauk (ul. Tereszczenkivska 2, Kijów). Trzecie herbarium liczące 45 tomów (zawierających 7327 arkuszy)¹⁴¹ jest obecnie w Krakowie – w Zielniku Instytutu Botaniki im. Władysława Szafera Polskiej Akademii Nauk (ul. Lubicz 46, 31–512 Kraków). Pochodzi z lat 1825–1832, zawiera również późniejsze uzupełnienia, aż do roku 1876. Po śmierci J. Jundziłła jego córka Maria przekazała je wraz z częścią biblioteki swego ojca za pośrednictwem J. Rostafińskiego Akademii Umiejętności w Krakowie w roku 1884 lub 1885. Zielnik ten został opracowany w aspekcie florystycznym, historycznym i nomenklatorycznym. Zbiór ten, składający się w znacznej części z roślin zebranych przez samego J. Jundziłła, zawiera również niezwykle cenne okazy poprzednich profesorów historii naturalnej Uniwersytetu Wileńskiego: Johanna Georga Forstera (1754–1794, profesora w latach 1784–1787) – 51 arkuszy roślin zebranych w południowej Afryce w roku 1772 i 1775 podczas drugiej wyprawy Jamesa Cooka dookoła świata, jedyne jakie przetrwały na świecie z zebranych wtedy na tym kontynencie, Jeana Emmanuela Giliberta (1741–1814, profesora w latach 1781–1783) – 29 arkuszy, S. B. Jundziłła – kilkadziesiąt arkuszy. Ponadto zielnik ten zawiera również rośliny zebrane przez innych przyrodników: 130 arkuszy W. Bessera, profesora botaniki i zoologii w Liceum Krzemienieckim, a po jego zamknięciu – w Uniwersytecie św. Włodzimierza w Kijowie, 1 roślinę Alexandra von Humboldta (1769–1859), pioniera geografii roślin, podróżnika i badacza przyrody różnych kontynentów, oraz kilka arkuszy Jerzego Pabrzeża (1771–1849), zakonnika w klasztorze Bernardynów w Kretyndze na Żmudzi. Są tam ponadto rośliny zebrane przez botaników amatorów, studentów Uniwersytetu Wileńskiego, aptekarzy i inne osoby, oraz 681 arkuszy pochodzących z 28 różnych europejskich ogrodów botanicznych¹⁴². Ze względów historycznych i florystycznych jest to jeden z najważniejszych zbiorów polskich pochodzących z pierwszej połowy XIX wieku. Według Mowszowicza mała część tego herbarium została ofiarowana Zakładowi Botaniki Ogólnej Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie¹⁴³.

BIBLIOTEKA

J. Jundziłł posiadał znaczną bibliotekę. Jej część odziedziczył po ojcu. W pierwszych dekadach XIX w. znacznie ją powiększył. Po jego śmierci księgozbiór przekazała jego córka Maria za pośrednictwem J. Rostafińskiego do Krakowa¹⁴⁴. Tu rozdzielony został między Akademię Umiejętności (273 tytuły w około 300 woluminach) a Uniwersytet Jagielloński (43 tytuły w 57 woluminach).

Obecnie znajduje się w Bibliotece Naukowej Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie (ul. Sławkowska 17) i Bibliotece Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego i Instytutu Botaniki im. W. Szafera Polskiej Akademii Nauk (ul. Lubicz 46). Zbiór ten został przeze mnie opracowany, a wyniki opracowania opublikowałem¹⁴⁵.

RĘKOPISY

W zbiorach Muzeum Botanicznego i Pracowni Historii Botaniki im. J. Dyakowskiej¹⁴⁶ znajdują się rękopisy J. Jundziłła. Prawdopodobnie trafiły tu razem z częścią jego biblioteki. Zbiór ten został przeze mnie opisany, a zawarte tam dane florystyczne wraz z ludowymi nazwami roślin – opublikowane¹⁴⁷.

PORTRETY

Znane są dwa portrety J. Jundziłła: miedziorytowy portret autorstwa J. H. [imię, ani nazwisko nie są znane] przedstawiający J. Jundziłła w starszym wieku opublikowany przez Adamowicza¹⁴⁸, oraz olejny portret J. Jundziłła z czasów jego pracy w Uniwersytecie Wileńskim, znajdował się w zbiorach tamtejszego Uniwersytetu, opublikowany został przez Sławińskiego¹⁴⁹. Fotokopia tego portretu wykonana w Wilnie przez znanego fotografa J. Bułhaka prawdopodobnie dla Antoniego Żmudy (1889–1916) przechowywana jest w zbiorach Muzeum Botanicznego i Pracowni Historii Botaniki im. J. Dyakowskiej w Ogrodzie Botanicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego¹⁵⁰. Portret ten wielokrotnie był zamieszczany w różnych opracowaniach dotyczących historii badań przyrodniczych na Litwie¹⁵¹. Oba portrety były niedawno publikowane w serii: *Portrety Botaników Polskich. Portraits of Polish Botanists*. „Wiadomości Botaniczne” 1995 t. 39 nr 3/4 s. 77 i 78.

PODSUMOWANIE

Józef Jundziłł był dotychczas jednym z mniej znanych botaników polskich działających na wschodnich terenach dawnej Rzeczypospolitej. Urodził się jeszcze przed jej trzecim rozbiorem, a dzieciństwo i młodość przypadły na czas wojen napoleońskich. Wykształcenie akademickie zdobył w Uniwersytecie Wileńskim reprezentującym wtedy najwyższy poziom wśród uczelni Imperium Rosyjskiego, w uniwersytecie tym doszedł do najwyższych stopni naukowych. Gdy miał trzydzieści sześć lat i był w pełni sił twórczych, wszechnica ta została zamknięta przez carat, stracił więc nie tylko warsztat pracy, ale i możliwość

kontaktów nieodzownych w pracy naukowej. Wkrótce potem opuścił Wilno i przez następne dwadzieścia pięć lat mieszkał na wsi w różnych rejonach Litwy. W takich warunkach możliwa była jedynie działalność na poziomie hobby-stycznym, której nie zaprzestał do końca życia, o czym świadczy zebrany zielnik oraz wydana w latach 1843–1844 *Historia naturalna dla dzieci*. Ostatnie dwadzieścia lat życia spędził w Wilnie.

Niespokojne czasy, w jakich żył, zaważyły zarówno na wielkości jego dorobku naukowego, jak i znaczeniu jego badań botanicznych w nauce polskiej. W literaturze spotkać można różne, najczęściej niezbyt pochlebne opinie o tym uczoneym. Często porównuje się jego dorobek z dorobkiem Stanisława Bonifacego Jundziłła. Porównanie to pod względem liczby publikacji wypada na niekorzyść Józefa, gdy nie uwzględni się szybko postępującej w naukach przyrodniczych specjalizacji powodującej, że w jego czasach nie były już możliwe, jak w poprzednim okresie, badania równocześnie w dziedzinie chemii, mineralogii, zoologii i botaniki z jednakowo pozytywnymi rezultatami. Wynika to przede wszystkim z szybko rosnącej ilości informacji zgromadzonej przez każdą z tych gałęzi nauki, informacji, jaką należało przyswoić przed przystąpieniem do własnych badań. Wpływ na wielkość dorobku miały również warunki, w jakich działał J. Jundziłł. Przy porównaniu dorobku obu Jundziłłów należało by wziąć również pod uwagę ilość czasu, jaką każdy z tych uczonych dysponował: Józef miał go prawie trzy-czterokrotnie mniej – kierował katedrą botaniki Uniwersytetu Wileńskiego jedynie przez siedem lat (Stanisław Bonifacy – praktycznie przez około 25¹⁵²). Czynniki te sprawiły, że Stanisław Bonifacy opublikował więcej prac. Józef natomiast zebrał kilka zielników, z których jeden, znajdujący się obecnie w Krakowie¹⁵³, okazał się, z punktu widzenia zarówno florystyki, jak i historii botaniki, jednym z najcenniejszych i najważniejszych polskich herbariów powstałych w pierwszej połowie XIX wieku¹⁵⁴.

Józef Jundziłł należał do najlepiej wykształconych botaników polskich swoich czasów. Wiedzę przyrodniczą, a szczególnie botaniczną zdobył podczas swej podróży po Europie Zachodniej. Słuchał wtedy wykładów wybitnych botaników, zoologów i mineralogów, zwiedzał ogrody botaniczne, zielniki i muzea. Gromadził również nieodzowne doświadczenia organizacyjne. Poznawał też florę tamtych terenów. Dzięki trzyletniemu pobytowi w różnych ośrodkach naukowych Zachodniej Europy był zaznajomiony z najnowszymi ówczesnymi zdobyczami botaniki. Studia zagraniczne pozwoliły mu na sformułowanie nowego programu wykładów wykorzystującego stan nauki o roślinach lat dwudziestych XIX w.¹⁵⁵ Wiedzę zdobytą podczas pobytu na Zachodzie rozwijał nadal po powrocie do Wilna, o czym świadczą książki zawarte w jego bibliotece¹⁵⁶. W czasie edukacji i przez większą część okresu pracy w uniwersytecie miał on w S. B. Jundzille opiekuna i mistrza bardzo dbającego o swego podopiecznego. Powodowało to u niektórych osób przeniesienie na Józefa konfliktów i niechęci, jakie prawie powszechnie wśród grona profesorskiego w Wilnie

wzbudzał Stanisław Bonifacy. Mogą o tym świadczyć cytowane wcześniej fragmenty listów W. Pelikana. Jakby tego nie dość było, w pewnym okresie miał nawet i swego mistrza przeciw sobie: przed przejściem S. B. Jundziłła na emeryturę zarysował się między nim a J. Jundziłłem jakiś konflikt z nieznanymi już dziś powodów¹⁵⁷. W efekcie S. B. Jundziłł „wyraźnie prosił, że ponieważ już na jego miejscu [czyli katedrze botaniki – P. K.], [...] nie może być jego synowiec¹⁵⁸, a zatem uprasza, aby już nie jako pomocnik przy ogrodzie botanicznym zostawał, ale był za nauczyciela do gimnazjum jakiego postany”¹⁵⁹.

Józef Jundziłł sformułował własny, nowoczesny program wykładów botaniki, zgodny z aktualnym ówczesnie stanem wiedzy. Jego wykłady obejmowały wprawdzie jeszcze całość botaniki, jednakże wprowadził już elementy podziału na poszczególne dyscypliny, co było prekursorskie, jak na owe czasy. W wykładach stosował poprawnie, jako pierwszy w polskiej botanice, nowe pojęcia m.in. tkanki i komórki. W systematyce używał podziału roślin na jedno- i dwuliścienne, co było jednym z głównych elementów systemu naturalnego A. L. de Jussieu. Podczas wykładów omawiał również tzw. roślinny skrytopłciowe, czyli paprotniki, mszaki, glony i grzyby. Szczegółowego omówienia treści wykładów, a także zakresu egzekwowanej wiedzy w świetle pytań egzaminacyjnych dokonała W. Grębecka¹⁶⁰. Dotychczas uważano, że J. Jundziłł, będąc z natury mniej trudnego charakteru od swego mistrza oraz nie mając tak mocnej pozycji w uniwersytecie jak on, nie był w stanie przeforsować własnych pomysłów i planów. Przykładem miały być jego wykłady z botaniki. Opór wileńskiego środowiska uniwersyteckiego przed wszelkimi innowacjami naukowymi i przywiązanie do przestarzałego sztucznego systemu Linneusza miały sprawić, że nawet nie zezwolono, by wykłady z systematyki roślin odbywały się według systemu K. Sprengla, będącego tylko modyfikacją systemu Linneusza¹⁶¹. Wydaje się to bardzo wątpliwe w świetle wcześniej cytowanych ustaleń W. Grębeckiej. J. Jundziłł patronował również pewnym pracom translatorskim, mającym na celu zapoznanie polskiego czytelnika z wybitnymi zagranicznymi publikacjami przyrodniczymi. Przykładem może być tu *Historia naturalna* J. F. Blumenbacha tłumaczona w drugiej połowie lat dwudziestych XIX. przez Marcina Stepińskiego przy wybitnej pomocy J. Jundziłła, o czym świadczy podziękowanie we wstępie¹⁶².

Wśród biografów J. Jundziłła jego *Opisanie roślin...* ma niezaskuszenie złą opinię: twierdzi się, że jest kompilacyjne i nawet tak wytrawny historyk botaniki, jak Józef Rostafiński ją podziela: „Praca ta przeważnie kompilacyjna, głównie na badaniach Bessera oparta. Opisy poprawne co do języka, ale nieraz mniej trafne, niż we florze ks. S. B. Jundziłła. [...] Tylko skrytopłciowe zostały lepiej i obszerniej opracowane. W chwili, kiedy wychodziła, nie dawała już należytego wyobrażenia o współczesnej znajomości przedmiotu”¹⁶³. Opinia taka, mocno krzywdząca zarówno autora, jak i jego dzieło, jest, co najmniej, nieuzasadniona i może wynikać z powierzchownej znajomości tej flory¹⁶⁴. *Opisanie*

roślin... J. Jundziła, jak wszystkie późniejsze prace florystyczne, uwzględnia wcześniej opublikowane dane z terenu, którego dotyczy. W następnych latach cytowanie dorobku poprzedników stało się regułą, a obecnie jest wymogiem: praca florystyczna (a za taką *Opisanie roślin...* można uważać z tego względu, że często podaje stanowiska, z których poszczególne rośliny zostały zebrane), która takiego warunku nie spełnia jest dyskwalifikowana z naukowego, botanicznego punktu widzenia. Stąd zarzut kompilacyjności tego dzieła jest całkowicie bezzasadny, a nawet absurdalny. Porównanie *Opisanie roślin w Litwie...* J. Jundziła z *Opisaniem roślin litewskich...* (1811) S. B. Jundziła pod względem obszaru objętego każdą z tych flor wypada korzystniej dla pierwszego z tych dzieł. W pracy S. B. Jundziła informacje o stanowiskach roślin dotyczą niewielkiego stosunkowo terenu, głównie okolic Wilna i Szczuczyna, oraz Grodzieńszczyzny (cytaty z J. E. Giliberta). Praca J. Jundziła obejmuje znacznie większy obszar: Wileńszczyznę (na podstawie własnych badań terenowych i cytatów z S. B. Jundziła), Grodzieńszczyznę (cytaty z J. E. Giliberta), tereny między Wilnem, Kownem, Rygą a wybrzeżem Bałtyku (na podstawie własnych badań terenowych), Ukrainę, głównie Wołyń i Podole (cytaty z W. Bessera). Utrzymanie układu Linneusza¹⁶⁵ w *Opisaniu roślin...* było konieczne ze względów praktycznych: przejrzystość i łatwość w użyciu systemu sztucznego sprawiała, że przyrodnicy i amatorzy, do których była adresowana ta flora Litwy, ciągle się nim jeszcze posługiwali. Na wykształcenie licznych odbiorców zaznajomionych z układem naturalnym zabrakło już czasu.

Biografowie J. Jundziła uważają za główną jego zasługę podjęcie badań nad roślinami zarodnikowymi okolic Wilna¹⁶⁶. Dane o tych organizmach znaleźć można wprawdzie zarówno w pracy J. E. Giliberta, jak i obu florach S. B. Jundziła, jednakże autorzy ci rzadko podają konkretne stanowiska, na których rosły poszczególne gatunki tej grupy roślin¹⁶⁷. *Opisanie roślin...* zawiera natomiast znacznie więcej gatunków i informacji na ich temat w postaci dokładniejszych opisów morfologicznych, często podane jest stanowisko (tabl. 1), niekiedy nawet lokalna nazwa ludowa np.: *Boletus cyanescens* (obecna nazwa grzyba: *Gyroporus cyanescens* (Bull.: Fr.) Quél., polska nazwa: piaskowiec modrzak) – borowik polny, borowik zajęczy. Nazwy ludowe cytowane są również dla roślin kwiatowych, np.: *Trifolium repens* (koniczyna biała) – dzięcielinka, *Viola tricolor* (fiołek trójbarwny) – brat z siostrą, braciszki, maśluki.

Na uwagę zasługuje również działalność J. Jundziła w wileńskim Ogrodzie Botanicznym¹⁶⁹. Zaczął tam pracować 1 marca 1814 r. jako pomocnik. Z ogrodem miał stałą styczność prawdopodobnie już od dwóch lat, gdy zamieszkał u S. B. Jundziła w stojącym przy ogrodzie domu. W instytucji tej pracował (z przerwą na podróż po Europie Zachodniej trwającą od około 1 VIII 1817 r. do 13 XII 1820 r.) do września 1823 r., gdy powierzono mu wykłady z botaniki. W 1821 r. rozpoczął układanie zielnika roślin rosnących w ogrodzie i pod koniec roku

Tabela 1. Dane charakteryzujące (A) *Opisanie roślin w Litwie ...* J. Jundziłła (1830) i (B) *Opisanie roślin litewskich ...* S. B. Jundziłła (1811)¹⁶⁸.

	A	B
Liczba rodzajów	667	415
Liczba gatunków (stanowiska)	2289 (244)	1069 (230)
w tym:		
– rośliny kwiatowe (stanowiska)	1655 (216)	922 (226)
– paprotniki (stanowiska)	36 (10)	22 (3)
– mszaki (stanowiska)	161 (3)	33 (0)
– porosty (stanowiska)	88 (1)	33 (0)
– glony (stanowiska)	38 (12)	0
– grzyby (stanowiska)	311 (2)	59 (1)

kolekcja ta liczyła około 2000 gatunków. Po półtorarocznej przerwie, na początku 1825 r., ponownie rozpoczął pracę w Ogrodzie Botanicznym, tym razem jako jego dyrektor. Po przejściu ogrodu od swego poprzednika zaczął przeprowadzać tam niezbędne zmiany, by nadać tej instytucji charakter zakładu naukowego. Zabronił więc np. korzystać swemu poprzednikowi z warzyw, owoców i kwiatów uprawianych w tamtejszych inspektach, czy też usunął kilkaset ozdobnych roślin doniczkowych uprawianych w szklarni przez Adama Wolańskiego, sekretarza („lektora”) S. B. Jundziłła. Poszczególne grupy roślin zaopatrzył w tabliczki z nazwami polskimi i łacińskimi. Otworzył również ogród dla publiczności. Sądził bowiem, że przyczyni się to do popularyzacji botaniki¹⁷⁰. Ustąpił ze stanowiska dyrektora ogrodu w końcu kwietnia 1829 r., gdy władze uniwersytetu narzuciły mu niechcianego ogrodnika K. Witzela, któremu w dodatku przyznały nadzwyczaj wysoką pensję. Na krótko przed opuszczeniem ogrodu praktykę ogrodniczą rozpoczął pod jego kierunkiem Józef Warszawicz (1812–1866), późniejszy uczestnik powstania listopadowego, podróżnik po Ameryce Środkowej i Południowej, wreszcie inspektor Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego¹⁷¹.

W przeglądniętych materiałach archiwalnych nie natrafiłem na informacje świadczące o stosunku J. Jundziłła do innowacji technicznych. Natomiast wśród jego notatek florystycznych jest jedna, która wskazuje, że przy oznaczaniu roślin używał lupy. Mianowicie w uzupełnieniu opisu gatunku mchu *Polytrichum piliferum* podał następującą cechę: „grzbiet liści pod wierzchem pod lupką piłkowany”¹⁷²; notatka ta pochodzi z lat 1845–1857. Warto dodać, że w Uniwersytecie Jagiellońskim niewiele wcześniej użyto po raz pierwszy tego przyrządu: w 1835 r. dyrektor Ogrodu Botanicznego Alojzy Estreicher (1786–1852) zakupił 6 szkieł powiększających, czyli lup, od przejeżdżających artystów¹⁷³.

Zawartość jego biblioteki świadczy o tym, że interesowały go przede wszystkim nauki przyrodnicze, a wśród nich na czoło, ze zrozumiałych względów, wysuwała się botanika. Nie obce mu były również dzieła treści ogólnohumanistycznej.

Dziś, po ponad stu dwudziestu latach jakie minęły już od śmierci Józefa Jundziłła, gdy znany i opracowany jest jego dorobek i większości jemu współczesnych przyrodników działających na terenach dawnej Rzeczypospolitej, można spróbować ocenić, jaki rzeczywisty był wkład tego uczonego w rozwój polskiej botaniki: które działania miały tylko lokalny lub krótkotrwały efekt, a które przyniosły rezultaty ważne nie tylko ówczesnie, lecz także i dla przyszłych badaczy świata roślin. Do pierwszej grupy, czyli działań o znaczeniu lokalnym lub krótkotrwałym, można zaliczyć pracę w Uniwersytecie Wileńskim: pomoc w Ogrodzie Botanicznym, a następnie kierowanie tą placówką, kariera uniwersytecka (adiunkt, profesor nadzwyczajny, profesor zwyczajny), oraz praca dydaktyczna (wykłady z botaniki i mineralogii). By każdy z tych obszarów aktywności przyniósł efekty, potrzeba długiego czasu, którego J. Jundziłłowi z przyczyn niezależnych od niego zabrakło, oraz przychylności zwierzchników, z czym różnie bywało. W rezultacie dla jemu współczesnych był tylko naśladowcą lub wiernym kontynuatorem swego poprzednika – ks. Stanisława Bonifacego Jundziłła, kontynuatorem, któremu nie udało się zreformować treści wykładów z botaniki, który nie pozostawił po sobie ani uczniów tworzących szkołę badawczą i rozwijających idee swego mistrza, ani liczącego się dorobku naukowego. Natomiast wśród działań, których efekty okazały się niezmiernie ważne dla obecnej i przyszłej botaniki, należy wymienić zebranie zielnika. Taka kolekcja zasuszonych roślin zaopatrzonych w etykiety z informacją o miejscu, w którym rosły poszczególne okazy, wraz z datą zbioru każdego z nich, ma nieprzemijającą wartość niezależną od kolejnych zmian w taksonomii: oznaczanie można powtarzać wielokrotnie i dzięki temu otrzymuje się za każdym razem listę taksonów zgodnych z obowiązującą w danym okresie systematyką. W przypadku zielnika J. Jundziłła dodatkowe znaczenie ma fakt, że większość danych florystycznych uzyskanych z tego zbioru, to najwcześniejsze informacje o występowaniu w Europie Środkowej gatunków na poszczególnych stanowiskach, dziś już, w większości, nie istniejących. Paradoksem jest, że efekt wieloletniej żmudnej pracy w postaci zgromadzenia zielnika, zupełnie niedoceniany przez biografów J. Jundziłła, okazał się największym osiągnięciem tego uczonego, wysuwającym go (po opracowaniu i opublikowaniu jego herbarium) na czoło polskich florystów XIX wieku, stawiającym wysoko ponad ówczesnymi wileńskimi botanikami, ponad S. B. Jundziłłem, czy J. F. Wolfgangiem, których znaczenie ograniczyło się do tylko jednego pokolenia. Dziś wspomina się ówczesne ich zasługi tylko przy omawianiu historii dawnego Uniwersytetu Wileńskiego, jako aktywnie działających wtedy przyrodników, którzy wówczas wnieśli pewien wkład w rozwój wiedzy o roślinach, natomiast obecnie prace ich mają najczęściej już tylko historyczne znaczenie. Zupełnie odmienna sytuacja jest, jeśli chodzi o dzieło życia J. Jundziłła – jego zielnik i opublikowane dane florystyczne tam zawarte: odtąd każdy z botaników badających florę Europy Środkowej, a szczególnie terenów dawnego Wielkiego

Księstwa Litewskiego, będzie musiał je uwzględnić, co stawia znaczenie i wkład J. Jundziłła w badania nad florą tych terenów na równi z tak znakomitymi przyrodnikami co Willibald Besser.

Na zakończenie jeszcze dość oczywista uwaga z punktu widzenia historii botaniki nasuwająca się po zapoznaniu się z życiem i działalnością Józefa Jundziłła: precyzyjna informacja zawarta w starannej dokumentacji (np. w postaci pieczołowicie opisanego zielnika) ma dla następnych pokoleń badaczy nieporównanie większą wartość niż dziesiątki tomów prac naukowych takiej dokumentacji pozbawionych.

BIBLIOGRAFIA WAŻNIEJSZYCH PRAC O J. JUNDZILLE

- A. F. A d a m o w i c z : *Józef Jundziłł, prof. b. Uniwersytetu Wileńskiego. „Kłosa” 1877 t. XXIV, nr 624 (Warszawa, 2 (14) VI 1877), s. 373 [portret], 375–376, 401–402.*
 [a n o n i m]: [brak tytułu]. „Kosmos” 1877 R. II, s. 233.
 [a n o n i m]: [brak tytułu]. „Ruch literacki” 1877 R. IV nr 18 (Lwów, 28 IV 1877), s. 288.
 [a n o n i m]: [brak tytułu]. „Tydzień literacki, artystyczny, naukowy i społeczny” 1877 t. V nr 33 (Lwów, 22 IV 1877), s. 527.
 [a n o n i m]: [brak tytułu]. „Tygodnik Ilustrowany” 1877 t. IV nr 98 og. zbioru nr 946 t. 36 ser. III, (Warszawa, 10 XI 1877), s. 290.
 [a n o n i m]: *Jundziłł Józef. w: Nowa encyklopedia powszechna PWN. PWN, Warszawa 1995 t. 3 I–Ł s. 204.*
 [a n o n i m]: *Jundziłł Józef. w: Wielka ilustrowana encyklopedia powszechna. Kraków 1929–1932, Wydawnictwo „Gutenberg” t. VII s. 108.*
 J. B i e l i Ń s k i : *Jundziłł Józef. w: Wielka Encyklopedia Powszechna Ilustrowana. Warszawa 1903, Drukarnia A. T. Jezierskiego t. 33 s. 168–170.*
 J. C i e c h a n o w i c z : *Kulturotwórcza rola zacnego rodu Jundziłłów. w: W. Piłat (red.). W kręgu kultury litewskiej. „Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Olsztynie. Studia i Materiały. Filologia rosyjska” 1991 t. 29 s. 93–115.*
 Ks. J. G i n t o w t : *Józef Jundziłł. „Wiadomości Farmaceutyczne” 1877 R. IV nr 4 (Warszawa, Kwiecień 1877), s. 128.*
 Ks. J. G i n t o w t : [brak tytułu]. „Tygodnik Powszechny” 1877 R. I nr 15 (Warszawa, 15 IV 1877), s. 240.
 W. G r ę b e c k a : *Badania szaty roślinnej prowadzone w ośrodku wileńskim i krzemienieckim (1781–1840). w: J. B a b i c z , W. G r ę b e c k a (red.). Wkład wileńskiego ośrodka naukowego w przyrodnicze poznanie kraju (1781–1842). „Monografie z Dziejów Nauki i Techniki” 1988 t. 141 s. 115–225. [według skorowidza]*

- W. Grębecka: *Wilno – Krzemieniec. Botaniczna szkoła naukowa (1781–1841). Wilno – Krzemieniec. School of botanic science (1781–1841)*. Komitet Historii Nauki PAN, „Rozprawy z Dziejów Nauki i Techniki” 1998 t. 7 ss. 288. [według skorowidza]
- W. Grębecka: *The Vilna school of botany (1781–1832)*. w: A. Zemanek, B. Zemanek. *Studies on the history of botanical gardens and arboreta in Poland*. „Polish Botanical Studies. Guidebook Series” 1993 t. 9 s. 59–76. [według skorowidza]
- P. Köhler: *Badania Józefa Jundziłła nad florą Litwy po 1830 r. (w świetle nieznananych materiałów rękopiśmiennych)*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1997 R. 42 nr 1 s. 43–74.
- P. Köhler: *Biblioteka naukowa Józefa Jundziłła (1794–1877)*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1997 R. 42 nr 3–4 s. 63–84.
- P. Köhler: *Collections of 18th century Vilna botanists in the Józef Jundziłł herbarium*. „Botanical Journal of Scotland” 1994 t. 46 nr 4 s. 589–593.
- P. Köhler: *Herbarium of Józef Jundziłł (1794–1877)*. „Taxon” 1997 t. 46 nr 2 s. 365–366.
- P. Köhler: *Józef Jundziłł i jego zielnik*. „Wszechświat” 1995 t. 96 nr 7–8 s. 183–186.
- P. Köhler: *Old herbaria of Polish botanists in Vilna and Kiev*. „Taxon” 1994 t. 43 nr 3 s. 487–488.
- P. Köhler: *Rośliny z terenu Białorusi w zielniku Józefa Jundziłła*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1994 R. 39 nr 3–4 s. 93–102.
- P. Köhler: *Zbiory roślin naczyniowych botaników wileńskich w zielniku Józefa Jundziłła*. w: 49. Zjazd Polskiego Towarzystwa Botanicznego. Kielce, 1–5. 09. 1992. *Streszczenia referatów i plakatów*. Kielce 1992 s. 161.
- P. Köhler: *Zielniki botaników ośrodka wileńskiego z lat 1780–1840 w Kijowie, Krakowie i Wilnie*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1994 R. 39 nr 1 s. 109–116.
- P. Köhler: *Zielniki botaników polskich w Wilnie i Kijowie zebrane przed rokiem 1840*. „Wiadomości Botaniczne” 1994 t. 38 nr 3/4 s. 174–177.
- P. Köhler: *Zielnik Józefa Jundziłła*. „Polish Botanical Studies – Guidebook Series” 1995 nr 13 ss. 154.
- P. Köhler: *Zielnik Józefa Jundziłła – addendum. Herbarium of Józef Jundziłł – addendum*. „Wiadomości Botaniczne” 1999 t. 43 nr 1/2 s. 86–88.
- Z. Kosiek: *Jundziłł Józef*. w: *Polski Słownik Biograficzny* 1964 t. 11 s. 319–320.
- J. Mowszowicz: *Jundziłł Józef*. w: S. Feliksiaak (red.). *Słownik biologów polskich*. PWN, Warszawa 1987 s. 239–240.

Przypisy

¹ Literatura dotycząca historii wileńskiego ośrodka botanicznego jest bardzo bogata. Poniżej podaję tylko kilka tytułów prac, jako przykład. Z. F e d o r o w i c z : *Katedra Historii Naturalnej w dawnej Wszechnicy Wileńskiej*. „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej” t. 5 „Historia Nauk Biologicznych i Medycznych” 1957 t. 1 s. 73–126; Z. F e d o r o w i c z : *Organizacja studiów przyrodniczych na Wszechnicy Wileńskiej w latach 1781–1832*. „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej” t. 5 „Historia Nauk Biologicznych i Medycznych” 1957 t. 1 s. 3–71; W. G r ę b e c k a : *Badania szaty roślinnej prowadzone w ośrodku wileńskim i krzemienieckim (1781–1840)*. w: J. B a b i c z , W. G r ę b e c k a (red.). *Wkład wileńskiego ośrodka naukowego w przyrodnicze poznanie kraju (1781–1842)*. „Monografie z Dziejów Nauki i Techniki” 1988 t. 141 s. 115–225; W. G r ę b e c k a : *Wilno – Krzemieniec. Botaniczna szkoła naukowa (1781–1841)*. *Wilno – Krzemieniec. School of botanic science (1781–1841)*. Komitet Historii Nauki PAN, „Rozprawy z Dziejów Nauki i Techniki” 1998 t. 7 ss. 288; W. G r ę b e c k a : *The Vilna school of botany (1781–1832)*. w: A. Z e m a n e k , B. Z e m a n e k . *Studies on the history of botanical gardens and arboreta in Poland*. „Polish Botanical Studies. Guidebook Series” 1993 t. 9 s. 59–76; P. K ö h l e r : *Botanika w Krakowie i Wilnie w latach 1780–1840*. „Wszechświat” 1991 t. 92 nr 1 s. 10–13.

² Opracowanie zielnika J. Jundziłła finansowane było przez Komitet Badań Naukowych (grant nr 1 1055 9203).

³ J. C i e c h a n o w i c z : *Kulturotwórcza rola zacnego rodu Jundziłłów*. w: W. P i ł a t (red.). *W kręgu kultury litewskiej*. „Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Olsztynie. Studia i Materiały. Filologia rosyjska” 1991 t. 29 s. 93–115, cyt. s. 108.

⁴ Po zakończeniu pracy nad herbarium J. Jundziłła chciałem kontynuować badania nad życiem i działalnością tego uczonego. Nie otrzymałem, niestety, funduszy z Komitetu Badań Naukowych na realizację mojego projektu badawczego. (Pieniądze zostały przyznane, ale ich wypłatę wstrzymano do rozliczenia poprzedniego projektu badawczego. Następnie, pomimo rozliczenia i przyjęcia sprawozdania końcowego z realizacji poprzedniego projektu badawczego przez odpowiednią komisję KBN, okazało się, że Komitet tego projektu finansować jednak nie będzie.) Opracowanie niniejsze mogłoby być pełniejsze, gdyby wtedy umożliwiono mi przeprowadzenie szczegółowych badań źródłowych.

⁵ Nie zachowały się księgi metrykalne dziekanatu ludzkiego z lat 1794–1795, dlatego nie można potwierdzić ani daty, ani miejsca urodzenia J. Jundziłła. Z dokumentów zachowanych w Litewskim Państwowym Archiwum Historycznym (Lietuvos Valstybinis Istorijos Archyvas, Gerosios Vilties 10, Vilnius, Lithuania) [dalej będę używał dla tej instytucji skrótu: LPAH], m. in. z zespołu „Wileńska Szlachecka Deputacja Wywodowa” (N 391) wynika, że Jundziłłowie w tych latach władali majątkiem Nowokuńce w powiecie ludzkim. Zaścianek Hormany graniczył z majątkiem Nowokuńce, albo może w tym czasie wchodził w jego skład, dlatego jest bardzo prawdopodobne, że J. Jundziłł urodził się w Hormanach. Obecnie wieś Hormany należy do parafii Podborze w rejonie solecznickim, jest odległa około 4 km od Podborza i około 15 km od Ejszyszek [informacja uzyskana z Litewskiego Państwowego Archiwum Historycznego, od p. L. Olechnowicz].

J. Jundziłł w swojej *Historii życia mojego i ludzi z którymi żyłem* tak pisze „Urodziłem się w roku 1794, 6 stycznia N. S. (25 grudnia V. S.) w okolicy Hormanach w Lidzkim powiecie”. Rok 1794 powtarza się również w materiałach archiwalnych (np.: Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego (Vilniaus universiteto biblioteka, Universiteto 3, Vilnius, Lithuania) [dalej będę używał dla tej instytucji skrótu: BUWil.]: F.2 – K.C. 92 „Xięga wpisowa Oddziału Nauk Fizycznych i Matematycznych, 1 IX 1813 – 30 VI 1814 i 1 IX 1814 – 30 VI 1815”, k. 6, poz. 22). Niejaki problem nastęrcza rozstrzygnięcie, w jakim dniu urodził się Józef Jundziłł. Różni autorzy podają jedną albo drugą datę (przy zachowaniu tego samego 1794 roku). Wobec braku odpowiednich materiałów archiwalnych należy przyjąć datę podaną przez samego J. Jundziłła: 6 stycznia 1794 roku (według kalendarza gregoriańskiego używanego w Polsce, czyli 25 grudnia 1793 roku – według kalendarza juliańskiego używanego w Rosji).

⁶ „Kuryer Litewski” nr 52 (Wilno, 2 VII 1811).

⁷ Wszystkie powyższe fakty za: J. J u n d z i ł ł : *Historia życia mojego i ludzi z którymi żyłem*. w: B. H r y n i e w i e c k i . *Tentamen florum Lithuaniae. Zarys flory Litwy*. „Archiwum Nauk Biologicznych Towarzystwa Naukowego Warszawskiego” 1933 t. IV ss. XVI + 367, cyt. s. 310–315.

⁸ BUWil.: F.2 - D.C. 177b „Teki Polińskiego” (lityry od D do L), k. 481.

⁹ Feliks Drzewiński, absolwent Uniwersytetu Wileńskiego, doktor filozofii, w latach 1813–1817 wykładowca mineralogii, a od 1819 r. – fizyki, profesor Uniwersytetu Wileńskiego od 1823 r.

¹⁰ J. G a r b o w s k a : *Nauki geologiczne w uczelniach Wilna i Krzemieńca w latach 1781–1840*. „Prace Muzeum Ziemi” 1993 z. 42 s. 5–112, cyt. s. 49.

¹¹ BUWil.: F.2 - K.C. 92 „Xięga wpisowa Oddziału Nauk Fizycznych i Matematycznych, 1 IX 1813–30 VI 1814 i 1 IX 1814–30 VI 1815”, k. 6, poz. 22.

¹² BUWil.: F.2 - K.C. 110 „Wykaz promowanych na Uniwersytecie Wileńskim 1804–1830”, k. 17; F.2 - K.C. 111 „Spisy uczniów, którzy otrzymali stopnie naukowe na wszystkich czterech wydziałach Uniwersytetu Wileńskiego 1812–1832” (Oddział Nauk Lekarskich 1815–1831/32), k. 12; F.2 - D.C. 177b „Teki Polińskiego” (lityry od D do L), k. 481. LPAH: F.721, op. 1, nr 630 „O wyborze i potwierdzeniu mgr J. Jundziłła adiunktem, potem profesorem nadzwyczajnym, a w końcu profesorem zwyczajnym” (1824–1828), k. 11.

¹³ J. J u n d z i ł ł : *Historia życia mojego i ludzi z którymi żyłem...*, dz. cyt. s. 315.

¹⁴ BUWil.: F.2 - K.C. 320, k. 13; F.2 - D.C. 177b „Teki Polińskiego” (lityry od D do L), k. 481.

¹⁵ BUWil.: F.2 - K.C. 92 „Xięga wpisowa Oddziału Nauk Fizycznych i Matematycznych, 1 IX 1813–30 VI 1814 i 1 IX 1814–30 VI 1815”, k. 40, poz. 120.

¹⁶ BUWil.: F.2 - K.C. 110 „Wykaz promowanych na Uniwersytecie Wileńskim 1804–1830”, k. 19; F.2 - D.C. 177b „Teki Polińskiego” (lityry od D do L), k. 481. LPAH: F.721, op. 1, nr 630 „O wyborze i potwierdzeniu mgr J. Jundziłła adiunktem, potem profesorem nadzwyczajnym, a w końcu profesorem zwyczajnym” (1824–1828), k. 12.

¹⁷ BUWil.: F.2 - K.C. 320, k. 13.

¹⁸ LPAH: F.721, op. 1, nr 101 „O wożach Magistra Jundziłła w przedmiocie Botaniki za granicą i w kraju”, k. 1.

¹⁹ LPAH: F.721, op. 1, nr 93 „Ogólne rozporządzenia o osobach wysyłających się kosztem edukacyjnym na wojaże dla udoskonalenia się w naukach” (1816–1823), k. 17.

²⁰ Treść „Instrukcji” opublikowała W. Grębicka w swej pracy: *Wilno – Krzemieniec. Botaniczna szkoła naukowa (1781–1841)*. Wilno – Krzemieniec..., dz. cyt. s. 167–169.

²¹ W. Grębicka: *Wilno – Krzemieniec. Wilno – Krzemieniec...*, dz. cyt. s. 62–63.

²² BUWil.: F.2 - D.C. 177b „Teki Polińskiego” (litery od D do L), k. 481. LPAH: F.721, op. 1, nr 93 „Ogólne rozporządzenia o osobach wysyłających się kosztem edukacyjnym na wojaże dla udoskonalenia się w naukach” (1816–1823), k. 17. W powyższych dokumentach jest data 1 września; był to, być może, dzień planowanego wyjazdu, jednakże skoro w Berlinie był już 29 sierpnia, wyjazd w rzeczywistości musiał nastąpić wcześniej [por. BUWil.: F.2 - K.C. 320, k. 17–22].

²³ BUWil.: F.2 K.C. 320, k. 17–22, 25–33, 35–37, 39–45, 47–50. Syntetyczny opis podróży, jej mapę oraz treść kopii jednego z takich listów publikuje W. Grębicka w pracy *Wilno – Krzemieniec...*, dz. cyt. s. 63–66 – opis podróży, s. 169–173 – kopia listu, s. 274 – mapa.

²⁴ K. Sprengel był profesorem botaniki w Halle.

²⁵ BUWil.: F.2 K.C. 320, k. 17–22 „Raport J. Jundziłła z podróży” (Halle, 18 I 1818).

²⁶ BUWil.: F.2 - D.C. 177b „Teki Polińskiego” (litery od D do L), k. 481.

²⁷ Pisownia nazw niewielkich miejscowości – według *Raportów J. Jundziłła*.

²⁸ Oryginał niewyraźny, odczytanie przybliżone.

²⁹ Informacje biograficzne uzyskane z uniwersytetu w Getyndze.

³⁰ J.w.

³¹ J.w.

³² Pieter Teyler van der Hulst (1702–1778) był majątnym mieszczaninem niderlandzkim i kolekcjonerem. Swe bogate zbiory przekazał miastu Haarlem.

³³ Czyli gruboszowate.

³⁴ J. Garbowska: *Nauki geologiczne...*, dz. cyt. s. 48.

³⁵ Walerian Górski (1790–1874), w latach 1816–1820 przebywał na zachodzie Europy, głównie we Francji, „na koszt Uniwersytetu Wileńskiego”, po powrocie był profesorem mechaniki i – według obecnej terminologii – budownictwa lądowego i wodnego w tymże uniwersytecie.

³⁶ Profesor mineralogii w Ecole de Pezay od 1804 r., a następnie w Paryżu od 1815 r.

³⁷ Profesor mineralogii w Museum d’histoire naturelle w Paryżu od 1822 r., zajmował się przede wszystkim geologią.

³⁸ Sławny botanik, autor m. in. *Histoire des arbres...* (1809).

³⁹ Zoolog, zajmował się głównie entomologią; w czasie, gdy J. Jundziłł przebywał w Paryżu, był on profesorem zoologii w Ecole d’Alfort.

⁴⁰ Botanik, twórca Ecole pratique d’Agriculture, zajmował się aklimatyzacją roślin egzotycznych oraz szczepieniem drzew, autor słynnej pracy *Monographie des Greffes* (1821).

⁴¹ BUWil.: F.2 - D.C. 177b „Teki Polińskiego” (litery od D do L), k. 481. Konspekt swoich wykładów J. Jundziłł podpisał: „Josephus Jundziłł, Societ. Mineralog. Jenensis

et Natur. curiosorum Lipsiensis Sodalis”. LPAH: F.721, op. 1, nr 741 „O kursach wykładanych w Uniwersytecie Wileńskim” (1824–1831), k. 37, 38.

⁴² BUWil.: F.2 - D.C. 177b „Teki Polińskiego” (litery od D do L), k. 481.

⁴³ BUWil.: F.2 - K.C. 320, k. 85–86.

⁴⁴ BUWil.: F.2 - K.C. 320, k. 51, 52, 55–63, 65–67, 69–74, 77, 78, 83, 84.

⁴⁵ J. J u n d z i ł ł : *Raport Pana Józefa Jundziłła do fakultetu fizyczno-matematycznego w Uniwersytecie Imperatorskim wileńskim, przysłany z podróży botanicznej po gubernii wileńskiej*. „Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński” 1821 t. II nr III s. 438–446. J. J u n d z i ł ł : *Trzy późniejsze raporty Pana Józefa Jundziłła do fakultetu fizyczno-matematycznego w Uniwersytecie Imperatorskim wileńskim, przysłane z podróży botanicznej po gubernii wileńskiej*. „Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński” 1822 t. II nr IV s. 574–587.

⁴⁶ B. H r y n i e w i e c k i : *Tentamen florae Lithuaniae...*, dz. cyt. s. 110. Opis tej podróży wraz z mapką opublikowali również m.in.: W. G r ę b e c k a : *Badania szaty roślinnej...*, dz. cyt. s. 187 (syntetyczny opis podróży), załącznik do publikacji (mapka *Tereny badań przyrodników wileńskich i krzemienieckich*); W. G r ę b e c k a : *Wilno – Krzemieniec...*, dz. cyt. s. 141–142; A. M e r k y s : *Botanikos ir žemės ukiu mokslu raida Vilniaus Universitete XVIII–XIXa. w: Iš mokslu istorijos Lietuvoje*. Vilnius 1960, t. 1, s. 50–60 (mapka – s. 54); K. R e g e l i s : *J. Jundzilos kelionė per Žemaitiją*. „Gamta” 1936 t. 1 nr 3 s. 190–195.

⁴⁷ P. K ö h l e r : *Zielnik Józefa Jundziłła. Herbarium of Józef Jundzill*. „Polish Botanical Studies, Guidebook Series” 1995 nr 13 ss. 154, cyt. s. 44.

⁴⁸ Zakonnik w klasztorze Bernardynów w Kretyndze. Zbierał rośliny w zachodniej Litwie, utrzymywał naukowy kontakt z S. B. Jundziłłem i Janem Fryderykiem Wolfgangiem (1775–1859), botanikiem i profesorem farmacji w Uniwersytecie Wileńskim. Z tym ostatnim wymieniał zielniki i konsultował poprawność swych oznaczeń. Więcej informacji na jego temat podają: J. D a g y s : *Kaip kun. A. Pabrėža augalū vardyną kūrė*. „Gamta” 1937 t. 2 nr 4(8) s. 231–235; W. G r ę b e c k a : *Badania szaty roślinnej...*, dz. cyt. s. 119–120 (źródła biograficzne), s. 173–174, 195–196 (współpraca z J. F. Wolfgangiem); W. G r ę b e c k a : *Jan F. Wolfgang – organizator zespołowych badań szaty roślinnej*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1980 nr 1 s. 27–45; W. G r ę b e c k a : *Wilno – Krzemieniec...*, dz. cyt. s. 137–138; B. H r y n i e w i e c k i : *Ksiądz Jerzy Pabrėž (O. Ambroży), zasłużony badacz flory Żmudzi*. „Wszechświat” 1914 t. 33 nr 3 s. 33–38; J. O l e s z a k o w a : *Dwusetna rocznica urodzin florysty żmudzkiego ks. Jerzego Pabrėža*. „Wiadomości Botaniczne” 1971 t. 15 nr 3 s. 173; K. R e g e l i s : *Herbarium Pabrėža. Pabrėžos herbarijus*. „Vytauto Didžiojo Universiteto Matematikos-Gamtos Fakulteto Darbai” 1931–1932 t. 7 nr 1 s. 28–64.

⁴⁹ Rośliny te stały się zaczątkiem zielnika Józefa Jundziłła. Część z nich przetrwała do dziś, patrz: P. K ö h l e r : *Zielnik Józefa Jundziłła...*

⁵⁰ J. P o p i o ł e k : *Badania najmłodszych utworów geologicznych Polski i poglądy na ich genezę przed rokiem 1875*. [The study of Poland’s youngest geological formations and theories on their origin prior to 1875]. „Prace Muzeum Ziemi” 2001 t. 46 s. 149–170, cyt. s. 158.

⁵¹ W. S ł a w i ń s k i : *X. Stanisław Bonifacy Jundziłł profesor Historii Naturalnej Wszechnicy Wileńskiej*. „Annales UMCS” Lublin 1947 sec. E suppl. I s. 1–207 tab. I–XIII, cyt. s. 112.

⁵² P. K ö h l e r : Zielnik Józefa Jundziłła..., dz. cyt. s. 102.

⁵³ LPAH: F.721, op. 1, nr 536 „Pisma wychodzące z Uniwersytetu Wileńskiego od 1823 r.”, k. 53 (pismo z dn. 5 VII 1823 r. do kuratora ks. A. Czartoryskiego).

⁵⁴ J. I w a s z k i e w i c z : *Chreptowicz Adam*. w: *Polski Słownik Biograficzny* 1937 t. 3 s. 440.

⁵⁵ Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk (ul. Sławkowska 17, 31-016 Kraków): sygn. 5114 st. dr. Egzemplarz zawiera dedykację następującej treści: „Takowe Dzieło Pallasa mam sobie za ukontowanie [sic] ofiarować W. Józefowi Jundziłłowi, w dowód prawdziwego mego szacunku. Datt w Szczorsach 1823. Mca Junii 19. Adam hrabia Chreptowicz”.

⁵⁶ LPAH: F.721, op. 1, nr 93 „Ogólne rozporządzenia o osobach wysyłających się kosztem edukacyjnym na wojaże dla udoskonalenia się w naukach” (1816–1823), k. 83.

⁵⁷ LPAH: F.721, op. 1, nr 93 „Ogólne rozporządzenia o osobach wysyłających się kosztem edukacyjnym na wojaże dla udoskonalenia się w naukach” (1816–1823), k. 17, 95.

⁵⁸ LPAH: F.721, op. 1, nr 741 „O kursach wykładanych w Uniwersytecie Wileńskim 1824–1831”, k. 66, 67 (Wypis z posiedzenia Oddziału Nauk Matematycznych i Fizycznych w dniu 3 VII 1824).

⁵⁹ LPAH: F.721, op. 1, nr 741 „O kursach wykładanych w Uniwersytecie Wileńskim” (1824–1831), k. 37, 38.

⁶⁰ K. S p r e n g e l : *Anleitung zur Kenntniss der Gewächse*. Halle 1817–1818, 3 vol.

⁶¹ C. F. B r i s s e a u - M i r b e l : *Elemens de Physiologie vegetale et de Botanique*. Paris 1815, 2 vol. et 1. de planches.

⁶² G. D. K i e s e r : *Grundzüge der Anatomie der Pflanzen*. Jena 1815.

⁶³ J. S e n e b i e r : *Physiologie vegetale*. Geneva 1800, vol. 1–5.

⁶⁴ M. D u h a m e l d u M o n c e a u : *La physique des arbres*. Paris 1758, vol. 1–2.

⁶⁵ N. T. d e S a u s s u r e : *Recherches chimiques sur la vegetation*. Paris 1804.

⁶⁶ P. K e i t h : *A system of physiological botany*. London 1816.

⁶⁷ C. L i n n a e u s : *Philosophia botanica* editio Sprengeli. 1809.

⁶⁸ C. L. W i l l d e n o w : *Grundriss der Kräuterkunde*. Berlin 1810.

⁶⁹ A. P. D e C a n d o l l e : *Théorie élémentaire de la botanique*. Paris 1813; A. P. D e C a n d o l l e , K. S p r e n g e l : *Grundzüge der wissenschaftlichen Pflanzenkunde*. Leipzig 1820.

⁷⁰ M. A d a n s o n : *Les familles des plantes*. Paris 1763.

⁷¹ J. P. T o u r n e f o r t : *Institutiones rei herbariae*. Lugduni 1719, vol. 1–3.

⁷² A. L. d e J u s s i e u : *Genera plantarum secundum ordines naturales disposita*. Paris 1789.

⁷³ C. v o n L i n n é : *Stationes plantarum*. w: *Amoenitates academicae...* . Stockholm 1763 vol. 4, pag. 64.

⁷⁴ A. Humboldt, A. Bonpland: *Essai sur la geographie des plantes*. Paris 1807.

⁷⁵ LPAH: F.721, op. 1, nr 630 „O wyborze i potwierdzeniu mgr J. Jundziłła adiunktem, potem profesorem nadzwyczajnym, a w końcu profesorem zwyczajnym” (1824–1828), k. 1–2.

⁷⁶ LPAH: F.721, op. 1, nr 630 „O wyborze i potwierdzeniu mgr J. Jundziłła adiunktem, potem profesorem nadzwyczajnym, a w końcu profesorem zwyczajnym” (1824–1828), k. 4.

⁷⁷ LPAH: F.721, op. 1, nr 741 „O kursach wykładanych w Uniwersytecie Wileńskim 1824–1831”, k. 66, 67. Według innych źródeł miało to miejsce w dniu 31 V – BUWil.: F. 2 - K.C. 321, k. 191 (protokół z sesji Oddziału), cytat w/g J. Garbowska: *Nauki geologiczne...*, dz. cyt. s. 33, lub w dniu 8 VII – BUWil.: F.2 - D.C. 177b „Teki Polińskiego” (lityry od D do L), k. 481.

⁷⁸ J. Garbowska: *Nauki geologiczne...*, dz. cyt. s. 40.

⁷⁹ Profesor chirurgii, przyszły rektor Uniwersytetu Wileńskiego (w latach 1825–1832).

⁸⁰ J. Twardowski był rektorem Uniwersytetu Wileńskiego w latach 1823–1824.

⁸¹ Ignacy Horodecki (1776–1824), absolwent Szkoły Głównej Litewskiej, od 1811 r. adiunkt w katedrze chemii w Uniwersytecie Wileńskim, w latach 1817–1824 wykładał mineralogię, od 1823 r. – profesor mineralogii.

⁸² Makary Bogatko (1788– po 1830), absolwent Uniwersytetu Wileńskiego, pomocnik w Gabinetcie Historii Naturalnej i Ogrodzie Botanicznym w latach 1810–1813, następnie nauczyciel w szkołach Wileńskiego Okręgu Szkolnego.

⁸³ Biblioteka Czartoryskich (ul. św. Marka 17, Kraków): rkps 5463 IV „Korespondencja do Adama Czartoryskiego. O–P–Q”, k. 197–198 (list W. Pelikana do rektora J. Twardowskiego, Wilno, 2 IV 1824 r.).

⁸⁴ Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie: M. Bogatko: *Nomenklatura mineralów pojedynczych czyli oryktognostyczno-mineralogiczna przez ś.p. Romana Symonowicza [...] w największej części wypracowana, a przez jego ucznia Makarego Bogatkę [...] ogłoszona Roku 1815 Miesiąca Listopada 10 dnia*. Wilno 1815, Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego ss. VIII + 29. Dedykacja znajduje się na wewnętrznej stronie okładki. Jest, niestety, prawie całkowicie zaklejona.

⁸⁵ J. Garbowska: *Nauki geologiczne...*, dz. cyt. s. 59.

⁸⁶ BUWil.: F.2 - D.C. 177b „Teki Polińskiego” (lityry od D do L), k. 481. W r. 1824/1825 w „Prospectus Lectionum” wymieniony jest jako wykładający mineralogię Józef Jundziłł. Tymczasem według Rewkowskiego w tym czasie mineralogię „w dwa miesiące” wykładał Feliks Drzewiński (Z. Fedorowicz: *Organizacja studiów przyrodniczych na Wszechnicy Wileńskiej w latach 1781–1832*. „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej” 1957 t. 5, *Historia Nauk Biologicznych i Medycznych* z. 1 s. 3–71, cyt. s. 37).

⁸⁷ LPAH: F.721, op. 1, nr 741 „O kursach wykładanych w Uniwersytecie Wileńskim” (1824–1831), k. 98.

⁸⁸ W. Sławiński: *X. Stanisław Bonifacy Jundziłł...*, dz. cyt. s. 42.

⁸⁹ LPAH: F.721, op. 1, nr 741 „O kursach wykładanych w Uniwersytecie Wileńskim” (1824–1831), k. 105.

⁹⁰ LPAH: F.721, op. 1, nr 741 „O kursach wykładanych w Uniwersytecie Wileńskim” (1824–1831), k. 106.

⁹¹ W. S ł a w i ń s k i : *X. Stanisław Bonifacy Jundziłł...*, dz. cyt. s. 40.

⁹² LPAH: F.721, op. 1, nr 225 „O Wyborze na Profesorów i Adiunktów Uniwersytetu i na Bibliotekarzy”, k. 47.

⁹³ BUWil.: F.2 - D.C. 177b „Teki Polińskiego” (lityry od D do L), k. 481. LPAH: F.721, op. 1, nr 630 „O wyborze i potwierdzeniu mgr J. Jundziłła adiunktem, potem profesorem nadzwyczajnym, a w końcu profesorem zwyczajnym” (1824–1828), k. 7.

⁹⁴ Od tego dnia był w „dołżności” (ДОЛЖНОСТИ). LPAH: F. 567, op. 2, nr 2921 (dokumenty kancelarii kuratora Białoruskiego Okręgu Szkolnego z roku 1832), k. 245.

⁹⁵ Z. F e d o r o w i c z : *Katedra zoologii i anatomii porównawczej w Uniwersytecie Wileńskim (1805–1832)*. „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej” 1957 t. 5 „Historia Nauk Biologicznych i Medycznych” z. 1 s. 127–198, cyt. s. 147, 182–185.

⁹⁶ LPAH: F.721, op. 1, nr 741 „O kursach wykładanych w Uniwersytecie Wileńskim” (1824–1831), k. 177.

⁹⁷ J. G a r b o w s k a : *Nauki geologiczne...*, dz. cyt. s. 59. Inwentarz ten wraz ze spuścizną rękopiśmienną J. Jundziłła znalazł się w 1884 lub 1885 r. w Ogrodzie Botanicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego przekazany przez córkę J. Jundziłła – Marię. Przed drugą wojną światową Bolesław Hryniewiecki wypożyczył go, opublikował w *Tentamen florae Lithuaniae* (1933) jego opis i fragment autobiografii J. Jundziłła. Inwentarz do zbiorów Ogrodu Botanicznego UJ już nie powrócił.

⁹⁸ LPAH: F.721, op. 1, nr 630 „O wyborze i potwierdzeniu mgr J. Jundziłła adiunktem, potem profesorem nadzwyczajnym, a w końcu profesorem zwyczajnym” (1824–1828), k. 8, 10, 11.

⁹⁹ LPAH: F.721, op. 1, nr 225 „O Wyborze na Profesorów i Adiunktów Uniwersytetu i na Bibliotekarzy”, k. 161.

¹⁰⁰ LPAH: F.721, op. 1, nr 225 „O Wyborze na Profesorów i Adiunktów Uniwersytetu i na Bibliotekarzy”, k. 162 i 163 (Brudnopis listu A. Czartoryskiego, Warszawa, 8 VII 1827 r.).

¹⁰¹ LPAH: F.721, op. 1, nr 630 „O wyborze i potwierdzeniu mgr J. Jundziłła adiunktem, potem profesorem nadzwyczajnym, a w końcu profesorem zwyczajnym” (1824–1828), k. 13, 14.

¹⁰² LPAH: F.721, op. 1, nr 630 „O wyborze i potwierdzeniu mgr J. Jundziłła adiunktem, potem profesorem nadzwyczajnym, a w końcu profesorem zwyczajnym” (1824–1828), k. 15. Według innych źródeł miało to miejsce 19 X – BUWil.: F.2 - D.C. 177b „Teki Polińskiego” (lityry od D do L), k. 481.

¹⁰³ A. A d a m o w i c z : *Józef Jundziłł. Prof. b. Uniwersytetu Wileńskiego*. „Kłosy” 1877 t. XXIV nr 624 (Warszawa, 2 (14) VI 1877) s. 373 [portret], 375–376 i 401–402, cyt. s. 401.

¹⁰⁴ Nie zdołałem ustalić jej imienia.

¹⁰⁵ BUWil.: F.2 - D.C. 177b „Teki Polińskiego” (lityry od D do L), k. 482.

¹⁰⁶ W. S ł a w i ń s k i : *X. Stanisław Bonifacy Jundziłł...*, dz. cyt. s. 153.

¹⁰⁷ Z. Podbielkowski: *Gorski Stanisław Batys*, w: S. Feliksiaak (red.). *Słownik biologów polskich*. Warszawa 1987 PWN, s. 190.

¹⁰⁸ J. Garbowska: *Nauki geologiczne...*, dz. cyt. s. 60–61.

¹⁰⁹ J. Garbowska: *Nauki geologiczne...*, dz. cyt. s. 60–61.

¹¹⁰ Od tego dnia był w „czynie” (чине). LPAH: F. 567, op. 2, nr 2921 (dokumenty kancelarii kuratora Białoruskiego Okręgu Szkolnego z roku 1832), k. 245. W oryginale: „Radca Kolleg.” – BUWil.: F.2 - D.C. 177b „Teki Polińskiego” (litery od D do L), k. 481.

¹¹¹ J. Jundziłł: *Opisanie roślin w Litwie, na Wołyniu, Podolu i Ukrainie dziko rosnących, iako i oswoionych podług wydania szesnastego układu roślin Linneusza*. Wilno 1830, Józef Zawadzki własnym nakładem, ss. XII + 583.

¹¹² Np. na s. 503 podaje, że gatunek glonu *Amphiconium rupestre* „na granicę krajo- wym w zbiorze Giliberta widziałem”.

¹¹³ Słownik ten wymieniony jest przez Adamowicza (A. Adamowicz: *Józef Jundziłł. Prof. b. Uniwersytetu Wileńskiego...*, dz. cyt. s. 401: „W 1830 r. wyszedł też opracowany przez Jundziłła słownik wyrazów botanicznych, 8-vo, stron 298”). W bibliografiach (np. Estreicher) i w biogramach J. Jundziłła innych autorów brak informacji o tej pracy. Autorem opublikowanego w 1830 r. przez J. Zawadzkiego w Wilnie *Słownika wyrazów botanicznych* (ss. VIII + 298 + k. nlb. 1) jest Adam Pławski.

¹¹⁴ Z. Fedorowicz: *Katedra zoologii i anatomii porównawczej w Uniwersytecie Wileńskim (1805–1832)...*, dz. cyt. s. 196.

¹¹⁵ LPAH: F. 567, op. 2, nr 2921 (dokumenty kancelarii kuratora Białoruskiego Okręgu Szkolnego z roku 1832), k. 3, 137.

¹¹⁶ LPAH: F.721, op. 1, nr 739 (dokumenty komisji do likwidacji Uniwersytetu Wileńskiego), k. 2.

¹¹⁷ LPAH: F. 567, op. 2, nr 2921 (dokumenty kancelarii kuratora Białoruskiego Okręgu Szkolnego z roku 1832), k. 208.

¹¹⁸ LPAH: F. 567, op. 2, nr 2921 (dokumenty kancelarii kuratora Białoruskiego Okręgu Szkolnego z roku 1832), k. 245.

¹¹⁹ A. F. Adamowicz: *Józef Jundziłł. Prof. b. Uniwersytetu Wileńskiego...*, dz. cyt. s. 375–376 i 401–402; J. Mowsowicz: *Jundziłł Józef*, w: S. Feliksiaak (red.). *Słownik biologów polskich*. Warszawa 1987 PWN, s. 239–240.

¹²⁰ Opracowane materiały zielnikowe – P. Köhler: *Zielnik Józefa Jundziłła...* . Opracowane materiały rękopiśmienne – P. Köhler: *Badania Józefa Jundziłła nad florą Litwy po 1830 r. (w świetle nieznanych materiałów rękopiśmiennych)*. [*Józef Jundziłł's studies on flora of Lithuania after 1830 (on the basis of his unknown manuscripts)*]. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1997 R. 42 nr 1 s. 43–74.

¹²¹ LPAH: F. 567, op. 2, nr 3635, s. 43 (Raport o stanie gabinetów Akademii Medyko-Chirurgicznej z 1834 r. a w nim „Wiadomość o Ogrodzie Botanicznym i Zielnikach w nim znajdujących się”). W przytoczonym cytacie z całą pewnością mowa o Józefie Jundzille, a nie Stanisławie Bonifacym Jundzille, o którym ówcześni mówili, w odróżnieniu od Józefa – ksiądz Jundziłł.

¹²² S. Kieniewicz: *Jundziłł Piotr Emanuel (ur. 1839)*, w: *Polski Słownik Biograficzny* 1964–1965 t. 11 s. 320.

¹²³ S. Tarnowski: *Sprawozdanie z czynności naukowych i administracyjnych w roku 1883/4* [...]. „Rocznik Zarządu Akademii Umiejętności w Krakowie. Rok 1883.” 1884 s. 72–96, cyt. s. 79. S. Tarnowski: *Sprawozdanie z czynności naukowych i administracyjnych w roku 1884/5* [...]. „Rocznik Zarządu Akademii Umiejętności w Krakowie. Rok 1884.” 1885 s. 72–101, cyt. s. 82.

¹²⁴ [J. Jundziłł]: *Historya naturalna dla dzieci. Podług Atlasu powszechnego nauk P. Duval, Kawalera Legii Honorowej, Profesora Historii, Geografii, Sztuk Pięknych etc. Z rycinami litografowanemi*. Wilno 1843–1844, wydał Józef Oziębłowski. cz. I. 1843, ss. 84 tab. 30.

¹²⁵ A. Adamowicz: *Józef Jundziłł...*, dz. cyt. s. 401.

¹²⁶ [J. Jundziłł]: *Historya naturalna dla dzieci. Podług Atlasu powszechnego nauk P. Duval, Kawalera Legii Honorowej, Profesora Historii, Geografii, Sztuk Pięknych etc. Z rycinami litografowanemi*. Wilno 1843–1844, wydał Józef Oziębłowski. Cz. II. *Plazy, Ryby i Ślimaki*. 1844, ss. 92 tab. 17; cz. III i IV, ss. 232 tab. 14; cz. V i VI, ss. 184.

¹²⁷ M. Stolzmann: *W kręgu uniwersyteckiej tradycji. Życie kulturalne w Wilnie po roku 1831*. „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Historyczne” 1979 nr 64 s. 121–150, cyt. s. 145.

¹²⁸ A. F. Adamowicz: *Józef Jundziłł...*, dz. cyt. s. 402.

¹²⁹ P. Köhler: *Biblioteka naukowa Józefa Jundziłła (1794–1877)*. [*The scientific library of Józef Jundziłł (1794–1877)*]. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1997 R. 42 nr 3–4 s. 63–84.

¹³⁰ Miejsca tego nie zdołałem zidentyfikować. Wilia to nazwa rzeki, nad którą leży Wilno.

¹³¹ A. F. Adamowicz: *Józef Jundziłł...*, dz. cyt. s. 401.

¹³² A. F. Adamowicz: *Józef Jundziłł...*, dz. cyt. s. 401. Dotychczas nie natrafiłem na te materiały.

¹³³ Informacja o jego śmierci ukazała się w kilku gazetach wychodzących w zaborze austriackim i rosyjskim np.: A. F. Adamowicz: *Józef Jundziłł. Prof. b. Uniwersytetu Wileńskiego*. „Kłosa” t. XXIV nr 624 (Warszawa, 2 (14) VI 1877) s. 373 [portret], 375–376 i 401–402; [anonim]. „Kosmos” 1877 R. II s. 233; [anonim]. „Ruch Literacki” 1877 R. IV nr 18 (Lwów, 28 IV 1877) s. 288; [anonim]. „Tydzień literacki, artystyczny, naukowy i społeczny” 1877 t. V nr 33 (Lwów, 22 IV 1877) s. 527; [anonim]. „Tygodnik Illustrowany” 1877 t. IV nr 98 og. zbioru nr 946 t. 36 ser. III (Warszawa, 10 XI 1877) s. 290; Ks. J. Gintowt: *Józef Jundziłł*. „Wiadomości Farmaceutyczne” R. IV nr 4 (Warszawa, Kwiecień 1877) s. 128; Ks. J. Gintowt: „Tygodnik Powszechny” R. I nr 15 (Warszawa, 15 IV 1877) s. 240.

¹³⁴ Na nagrobku obie daty nieścisłe, ponieważ 6 stycznia 1794 to według kalendarza juliańskiego 25 grudnia 1793 roku, a 5 kwietnia 1877 roku to – 24 marca 1877 roku.

¹³⁵ Cmentarz Bernardyński w Wilnie, trzeci rząd po prawej stronie głównej alejki, około 25 m od bramy.

¹³⁶ W Bibliotece Jagiellońskiej widziałem tylko części I–IV.

¹³⁷ Według: *Materiały do spisu instytucji i towarzystw naukowych w Polsce*. „Nauka Polska” 1930 t. 12 s. 134.

¹³⁸ Informacja ustna uzyskana w 1992 r. od dr Eugeniji Šimkūnaitė z Wilna, według której historia *Atlasu* przedstawiała się następująco: W czasie II wojny światowej po przyłączeniu Wilna do Litwy zamknięto Uniwersytet Stefana Batorego. Zbiory Zakładu Farmakognozji i Hodowli Roślin Lekarskich USB zgromadzone zostały w jednym pomieszczeniu w postaci wysokiej sterty, ponieważ był rozkaz zniszczyć polskie zbiory. Dr E. Šimkūnaitė pamięta *Atlas J. Jundziła*: był to dość gruby tom in folio „z wierzchu czarny, w środku czerwony”, na okładce był tytuł *Atlas roślin lekarskich Józefa Jundziła*. Dr E. Šimkūnaitė nie pamięta natomiast czy rośliny były rysowane, czy przyklejane, ani czy opisane, a jeśli tak, to w jaki sposób. Pamięta jednakże, że *Atlas* wraz z innymi przedmiotami został – zgodnie z rozkazem – zniszczony.

¹³⁹ P. Köhler: *Old herbaria of Polish botanists in Vilna and Kiev*. „Taxon” 1994 t. 43 v. 3 s. 487–488. P. Köhler: *Zielniki botaników ośrodka wileńskiego z lat 1780–1840 w Kijowie, Krakowie i Wilnie*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1994 R. 39 nr 1 s. 109–116, cyt. s. 111, 112, 115; P. Köhler: *Zielniki botaników polskich w Wilnie i Kijowie zebrane przed rokiem 1840. Herbaria of Polish botanists collected before 1840 in Vilna and Kiev*. „Wiadomości Botaniczne” 1994 t. 38 nr 3/4 s. 174–177.

¹⁴⁰ P. Köhler: *Zielniki botaników ośrodka wileńskiego z lat 1780–1840...*, dz. cyt. s. 110.

¹⁴¹ P. Köhler: *Zielnik Józefa Jundziła...*; P. Köhler: *Zielnik Józefa Jundziła – addendum. Herbarium of Józef Jundziłł – addendum*. „Wiadomości Botaniczne” 1999 t. 43 nr 1/2 s. 86–88.

¹⁴² Spis tych osób i ogrodów botanicznych wraz z podaną liczbą arkuszy i innymi informacjami, patrz: P. Köhler: *Zielnik Józefa Jundziła...*, dz. cyt. s. 31–41.

¹⁴³ J. Mowsowicz: *Conspectus florum vilnensis. Przegląd flory wileńskiej. Cz. I. Wstęp i flora zarodnikowa okolic Wilna*. „Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Wyd. III” 1957 nr 47 s. 6 nlb. 168, cyt. s. 15. Podczas kwerendy w 1992 roku nie odnalazłem tej części zielnika.

¹⁴⁴ S. Tarnowski: *Sprawozdanie z czynności naukowych i administracyjnych w roku 1883/4* [...]. „Rocznik Zarządu Akademii Umiejętności w Krakowie. Rok 1883.” 1884 s. 72–96, cyt. s. 79; S. Tarnowski: *Sprawozdanie z czynności naukowych i administracyjnych w roku 1884/5* [...]. „Rocznik Zarządu Akademii Umiejętności w Krakowie. Rok 1884.” 1885 s. 72–101, cyt. s. 82.

¹⁴⁵ P. Köhler: *Biblioteka naukowa Józefa Jundziła (1794–1877)*. [*The scientific library of Józef Jundziłł (1794–1877)*]. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1997 R. 42 nr 3–4 s. 63–84.

¹⁴⁶ Ogród Botaniczny Uniwersytetu Jagiellońskiego, ul. Kopernika 27, 31–501 Kraków.

¹⁴⁷ P. Köhler: *Badania Józefa Jundziła nad florą Litwy po 1830 r. (w świetle nieznanych materiałów rękopiśmiennych)*. [*Józef Jundziłł's studies on flora of Lithuania after 1830 (on the basis of his unknown manuscripts)*]. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1997 R. 42 nr 1 s. 43–74.

¹⁴⁸ A. Adamowicz: *Józef Jundziłł...*, dz. cyt. s. 373.

¹⁴⁹ W. Sławiński: *Przyczynek do znajomości flory okolic Wilna*. cz. I. *Historja i Bibliografja*. Wilno 1922, druk Józefa Zawadzkiego. Wyd. Tow. Przyj. Nauk w Wilnie, s. 1–32, cyt. s. 8.

¹⁵⁰ P. Köhler: *Portrety Botaników Polskich. Portraits of Polish Botanists*. Józef Jundziłł. „Wiadomości Botaniczne” 1995 t. 39 nr 3/4 s. 77.

¹⁵¹ Tu podają tylko kilka przykładowych: W. Grębecka: *Badania szaty roślinnej...*, dz. cyt. portret nr 13; W. Grębecka: *Wilno – Krzemieniec...*, dz. cyt. ryc. 9; B. Hryniowiecki: *Tentamen florae Lithuaniae...*, dz. cyt. s. 109; Z. Kosiek: *Botanika*. w: K. Maślankiewicz (red.). *Zarys dziejów nauk przyrodniczych w Polce*. Warszawa 1983 Wiedza Powszechna, s. 413–479, cyt. s. 429.

¹⁵² Mianowany został w dniu 16 maja 1792 r. wiceprofesorem historii naturalnej, a w dniu 27 marca 1802 – profesorem zwyczajnym zoologii i botaniki, w listopadzie 1824 r. dekretem cesarskim przyznano mu emeryturę i tytuł profesora wysłużonego (W. Sławiński: *X. Stanisław Bonifacy Jundziłł...*, dz. cyt. s. 16, 31, 42).

¹⁵³ Zielnik Instytutu Botaniki im. W. Szafera Polskiej Akademii Nauk (KRAM), ul. Lubicz 46, 31–512 Kraków.

¹⁵⁴ P. Köhler: *Zielnik Józefa Jundziłła...*

¹⁵⁵ W. Grębecka: *Wilno – Krzemieniec...*, dz. cyt. s. 62–66.

¹⁵⁶ P. Köhler: *Biblioteka naukowa Józefa Jundziłła...*

¹⁵⁷ W. Sławiński: *X. Stanisław Bonifacy Jundziłł...*, dz. cyt. s. 89.

¹⁵⁸ Czyli Józef Jundziłł. J. Jundziłł nie był spokrewniony z S. B. Jundziłłem.

¹⁵⁹ W. Sławiński: *X. Stanisław Bonifacy Jundziłł...*, dz. cyt. s. 40.

¹⁶⁰ W. Grębecka: *Wilno – Krzemieniec...*, dz. cyt. s. 107–119.

¹⁶¹ „Młodzież za mało jest przygotowana pod względem filozoficznym, za mało było roślin znanych, aby z nich tworzyć familie naturalne, zbliżające jedne do drugich rośliny nieznanne. System zaś sztuczny uznano za bardzo pożyteczny pod względem dydaktycznym, przeto Rada [Uniwersytetu] postanowiła, aby wykłady podług dotychczasowych poglądów były i na przyszłość prowadzone”. J. Bieliński: *Jundziłł Józef...*, dz. cyt. s. 169.

¹⁶² Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk (Lietuvos Mokslų Akademijos Biblioteka, Žygmantų 1/8, 2632 Vilnius, Lithuania), oddział rękopisów: F. 9-3145 „Historja Naturalna Jana Fryderyka Blumenbacha. Tłumaczona z Niemieckiego języka podług wydania jedenastego przez Marcina Stepińskiego ucznia uniwersytetu Wileńskiego”.

¹⁶³ J. Rostański: *Udział Polaków w postępie nauk botanicznych i dawniejszych zoologicznych*. w: *Polska w kulturze europejskiej*. Kraków 1918 t. II [korzystałem z odbitki o własnej numeracji stron] s. 3–27, cyt. s. 9.

¹⁶⁴ Nie chcę nawet sugerować, że motywem takiego postępowania mogłaby być chęć pomniejszenia wartości *Opisania roślin...* J. Jundziłła, by przez to podkreślić wielkość osiągnięć Stanisława Bonifacego Jundziłła.

¹⁶⁵ Według świeżo opublikowanej pracy C. Sprengel (red.): *Caroli Linnaei Systema vegetabilium*. Gottingae 1825 vol. 1 i 2, 1826 vol. 3, 1827 vol. 4 cz. 1 i 2, 1828 vol. 5.

¹⁶⁶ Np. A. Adamowicz: *Józef Jundziłł...*, dz. cyt. s. 401. J. Mowszowicz: *Conspectus florum Vilmensis...*, dz. cyt. s. 15. J. Mowszowicz: *Jundziłł*

Józef. w: S. Feliksiak (red.). *Słownik biologów polskich*. Warszawa 1987 PWN, s. 239–240, cyt. s. 240.

¹⁶⁷ Np. S. B. Jundziłł (1811) – 1, a J. Jundziłł (1830) – 28.

¹⁶⁸ W. Sławiński: *X. Stanisław Bonifacy Jundziłł...*, dz. cyt. s. 52.

¹⁶⁹ Historia Ogrodu Botanicznego – patrz: W. Grębecka: *Wilno – Krzemieniec...*, dz. cyt. s. 90 przypis 59 zawiera cytaty najważniejszych prac poświęconych historii wileńskiego Ogrodu Botanicznego; a ponadto: P. Köhler: *Botanika w Krakowie i Wilnie w latach 1780–1840*. „Wszechświat” 1991 t. 92 nr 1 s. 10–13; P. Köhler: *Dawne ogrody botaniczne Wilna. Old botanic gardens in Vilna* (Vilnius, Lithuania). „Wiadomości Botaniczne” 1995 t. 39 nr 1/2 s. 144–147.

¹⁷⁰ A. Adamowicz: *Józef Jundziłł*, dz. cyt. s. 401; W. Grębecka: *Wilno – Krzemieniec...*, dz. cyt. s. 74.

¹⁷¹ K. Güntherowa: *Warszewicz Józef*. w: S. Feliksiak (red.). *Słownik biologów polskich*. Warszawa 1987 PWN, s. 565–566.

¹⁷² J. Jundziłł: *Opisanie roślin...*, dz. cyt. s. 448a. Egzemplarz w Bibliotece Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego i Instytutu Botaniki im. W. Szafera Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, sygn. Polonica 112, Polonica 113.

¹⁷³ Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego: Z 11. Cytat za: A. Piekiełko: *Historia Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie*. Warszawa-Kraków 1983 PWN, „Uniwersytet Jagielloński – Varia” 164 ss. 113, cyt. s. 82.

Piotr Köhler

JÓZEF JUNDZIŁŁ (1794–1877). MATERIALS FOR HIS BIOGRAPHY

The most important facts of his life:

1794, January 6 – Józef Jundziłł was born in Hormany, Lida district, Vilna province.

1804–1808 – J. Jundziłł attended school at Boruny.

1808–1812 – He attended Gymnasium (secondary school) at the Imperial Vilna University.

1812–1815 – Studies at the Imperial Vilna University. Since 1813 he worked in the university botanic garden. On June 14, 1815 he graduated in natural history from the university.

1817–1820 – studies abroad, mainly Halle, Freiberg, Göttingen, Paris.

1821 – physiographical expedition through the Vilna district to the Baltic Sea shore.

1823–1832 – He lectured in botany at the Imperial Vilna University.

1825–1829 – J. Jundziłł was head of the Vilna botanic garden.

1827 – J. Jundziłł was appointed to the post of extraordinary (associate) professor of botany, and in 1828 – of ordinary professor of botany.

1829 – He married Ludwika Zawisza (1804–1880).

1830 – Publication of *Opisanie roślin w Litwie, na Wołyniu, Podolu i Ukrainie...* [Description of plants in Lithuania, Volhynia, Podolia and Ukraine...].

1832 – Closing down of the Imperial Vilna University. J. Jundziłł left Vilna and lived in many mansions in the provinces.

1833 – J. Jundziłł gave his two herbaria to the Medical-Surgical Academy in Vilna.

1857 – J. Jundziłł returned to Vilna.

1877, April 5 – death of J. Jundziłł in Vilna.

Józef Jundziłł published only 7 works: five of them with botany. One was a translation and one a memoir (published in 1914). He collected herbaria during all his life and the herbaria are now mainly in Cracow (Poland) and Kiev (Ukraine). His scientific library was given to the city of Cracow by his daughter.

J. Jundziłł's achievements:

1 – up-to-date lectures in botany (introduction of elements of A.L. de Jussieu's system),

2 – his *Opisanie roślin...* [Description of plants...] is the first modern flora of Lithuania (tab. 1),

3 – opening of botanic garden to the public, and reorganising the garden according to European standards,

4 – beginning of research on cryptogamous plants and fungi of Lithuania,

5 – collecting of one of the most important herbaria of those days in Polish botany.

